

МІНІСТРЕСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА АГРОІНЖЕНЕРІЇ
КАФЕДРА ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ

До захисту допущено

Завідувач кафедри

к.г.н., доцент

_____ Ірина ЛЕОНІДОВА

« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

другого (магістерського) ступеня вищої освіти
освітньої програми «Геодезія та землеустрій»
за спеціальністю: 193 «Геодезія та землеустрій»

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ЗЕМЕЛЬ ТОВ НТЦ «ЛАН» ДОМАНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Науковий керівник:

_____ ст. викл. **Ольга ПАНАСЮК**

Рецензент: _____

Виконав здобувач другого (магістерського) ступеня
вищої освіти заочної форми навчання

Богдан ІВАНЮК

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить
результати власних досліджень. Використання ідей і
текстів інших авторів має посилання на відповідне
джерело.*

_____ **Богдан ІВАНЮК**

ОДЕСА – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет геодезії, землеустрою та агроінженерії
Кафедра геодезії, землеустрою та земельного кадастру
Освітній рівень другий (магістерський)
Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____ Леонідова І.В.

«___» _____ 2023 р.

З а в д а н н я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ІВАНЮК БОГДАН ДМИТРОВИЧ.

**Тема роботи «ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ЗЕМЕЛЬ ТОВ НТЦ «ЛАН»
ДОМАНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Керівник роботи ст. викл. Панасюк О.П., затверджений наказом по
університету від «___» _____ 2023 р. №

2. Строк подання роботи здобувачем вищої освіти «___» _____ 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи

1. План існуючого використання земель ТОВ НТЦ «Лан».
2. Карта ґрунтів. Ґрунтовий нарис, результати геоботанічних досліджень.
3. Рельєфна карта.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки

1. Огляд літератури
2. Теоретичні та методичні засади еколого-економічного оцінювання організації використання земельних ресурсів
3. Еколого-економічний механізм вдосконалення організації використання земельних ресурсів під впливом екологічних чинників
4. Висновок

5. Перелік графічного матеріалу

1. План існуючого стану використання земельних угідь ТОВ НТЦ
2. Картограма агротехнологічної придатності земель
3. Проектний план організації використання земельних ресурсів під впливом екологічних чинників ТОВ НТЦ «Лан»

6. Консультанти за розділами роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Оформлення графічних матеріалів	Варфоломеева О.А.		

7. Дата видачі завдання «__» _____ 2023 р.

Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітка
1.	Видача завдання на кваліфікаційну роботу. Опрацювання літератури для написання кваліфікаційної роботи. Огляд літератури.		
2.	Написання I розділу Теоретичні основи використання земельних ресурсів		
3.	Обстеження ґрунтового покриву та рельєфу території. Викреслювання картограм стрімкості схилів та агропромислових груп ґрунтів, еродованості, агротехнологічної придатності		
4.	Аналіз сучасного стану використання земель ТОВ НТЦ «Лан»		
5.	Екологічна та економічна оцінка стану використання земельних ресурсів		
6.	Підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого–економічних чинників		
7.	Формування просторової культури землекористування		
8.	Оптимізація використання земельних ресурсів		
9.	Написання висновків		
10.	Опрацювання графічного матеріалу		
11.	Оформлення кваліфікаційної роботи в цілому		
12.	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі.		

Здобувач вищої освіти _____ Богдан ІВАНЮК

Керівник _____ Ольга ПАНАСЮК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.....	8
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	20
1.1. Проблеми ефективного та еколого-безпечного використання земельних ресурсів.....	20
1.2. Еколого-економічна оптимізація використання й охорони земель сільськогосподарського призначення.....	26
Розділ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТОВ НТЦ «ЛАН» НА ТЕРИТОРІЇ ДОМАНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	33
2.1. Природно – економічна характеристика об’єкту дослідження.....	33
2.2. Стан використання земель на території землекористування.....	35
2.3 Екологічна та економічна оцінка стану використання земельних ресурсів	
Розділ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ.....	50
3.1. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого–економічних чинників.....	50
3.2 Формування просторової культури землекористування.....	55
3.3. Оптимізація використання земельних ресурсів.....	64
ВИСНОВОК.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	80

Перелік графічних матеріалів

1. План існуючого використання земель землекористування
2. Картограма агротехнічної придатності землі
3. Проектний план використання земельних ресурсів ТОВ НТЦ «Лан» на території Доманівської селищної ради Вознесенського району Миколаївської області

РЕФЕРАТ

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ЗЕМЕЛЬ ТОВ НТЦ «ЛАН» ДОМАНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ІВАНЮК Б.Д. – Кваліфікаційна робота. – ОДАУ, кафедра геодезії, землеустрою та земельного кадастру. – 2023. – 80 сторінок, 22 таблиці, 20 рисунків, 45 літературних джерела, 3 аркуші графічної частини формату А3.

Текстова частина включає: вступ, огляд літератури, теоретичні основи використання земельних ресурсів аграрних підприємств, природно – економічну характеристику об'єкту дослідження, стан використання земель на території землекористування, екологічну та економічну оцінку стану використання земельних ресурсів, . підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого–економічних чинників, формування просторової культури землекористування, оптимізацію використання земельних ресурсів, висновок, список використаної літератури.

Графічна частина включає: План існуючого використання земель землекористування ; картограму агротехнічної придатності землі; проектний план використання земельних ресурсів ТОВ НТЦ «Лан» на території Доманівської селищної ради Вознесенського району Миколаївської області

Ключові слова: екологічний стан, раціональне використання, охорона земель, дослідження, сталий розвиток, екологічні підходи, екологічно безпечне, антропогенно навантажене, ефективне використання, парцеляція земель, консолідація.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження існуючого стану використання земель в межах господарства, досліджено проблеми еколого-безпечного використання земель, передбачено консолідацію земель, організацію ефективного використання земельних угідь.

ВСТУП

В Україні у сфері землекористування виникає багато складнощів завдяки впливу людської діяльності, адже останніми десятиліттями прагнули перетворювати та пристосовувати природу до своїх потреб, тому якомога більше залучали в господарське використання все більшого обсягу земельних угідь. Нині для покращення ситуації щодо стану земельних ресурсів виникає необхідність модифікувати світогляд і земельні відносини у землекористуванні між людством та природою.

Першочергово необхідно повністю вилучити із сільськогосподарського обігу всі землі, які потребують відновлення. Досгнення таких змін можливе завдяки основним принципам:

- застосування збалансованого ведення сільського господарства;
- перехід о збалансованого землекористування;
- збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.(Іванюк)

Земельні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею перебувають у постійному розвитку і являються є основою аграрних та соціально-економічних відносин

Законодавчі документи, які визначають правові, економічні і соціальні заходи дбайливого ставлення до землі вимагають забезпечення раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля.(Закон України Про охорону)

Мета кваліфікаційної роботи полягає в детальному аналізі результатів впровадження методів і способів екологічно раціонального та безпечного використання земельних ресурсів та застосування економічних механізмів стосовно стимулювання земле охоронної діяльності. Охорона земель сільськогосподарського призначення є основою вискоефективного і конкурентоспроможного аграрного виробництва, яка забезпечує належний еколого-безпечний загальнодержавний рівень.

Завдання кваліфікаційної роботи – аналіз і оцінювання проблем еколого-безпечного використання земель та сучасного стану використання земель і визначення шляхів підвищення рівня ефективності використання земельних угідь і їх оптимізації.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання та перспективи поліпшення стану земель ТОВ НТЦ «Лан».

Предметом дослідження є застосування еколого-ландшафтного землеустрою, який базується агроекологічному та еколого-ландшафтному підходах.

Методи дослідження побудовані на законодавчих нормативних документах України та на загальних положеннях теорій раціонального і ефективного використання земельних ресурсів.

Землеустрій, як процес, сприяє оптимальному використанню землі, враховуючи екологічні чинники і мінімізуючи негативний вплив людської діяльності на природу, реалізуючи ефективні стратегічні напрямки збереження природних ресурсів.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Екологізація та стале землекористування є насущною проблемою сучасного періоду, адже збереження природи та управління земельними ресурсами стають ключовими викликами. Зростання антропогенного впливу потребує збільшення сил для відновлення необхідних властивостей землі. Для відновлення її природного і ресурсного потенціалу необхідно забезпечити в процесі землеустрою її нормальне функціонування, як природно-біологічної системи. Зростає роль землеустрою в формуванні екологічно стійкого землекористування.

Серед пріоритетних завдань виділяються питання збереження та відтворення родючості ґрунтів, організації ефективного та еколого-безпечного використання земель, вдосконалення організаційно-економічного механізму охорони сільськогосподарських земель та забезпечення їх збалансованого використання.

В зв'язку з загостренням проблем деградації земель в даний момент велику роль відіграє ландшафтно-екологічна складова змісту землевпорядкування. У господарській діяльності та природокористуванні потрібні істотні зміни, які можуть врахувати вплив природних і антропогенних чинників на агроекологічний стан земель.

Покращити екологічний стан території і сільськогосподарських угідь дозволить розробка конкретних науково-методичних підходів по врахуванню ландшафтно-екологічних, еколого-господарських і агроекологічних умов землекористування.

В умовах ринкової системи господарювання особливу роль відіграє комплексна оцінка, яка надзвичайно важлива, бо виступає регулятором не тільки перерозподілу землі через ринок, але й її раціональне використання в кожному господарстві. Перед суспільством стоїть задача організувати використання землі так, щоб з однієї сторони, зупинити її деградацію, здійснити її відновлення і покращення, а з іншого – добитися підвищення

ефективності виробництва. І перше, і друге можливе лише за рахунок організації раціонального землеволодіння і землекористування, тому оцінювання просторових умов є не тільки частиною комплексної оцінки, але й механізмом регулювання землекористування і важливим критерієм визначення її інвестиційної привабливості.

Рішення поставленої в роботі проблеми обумовлено також необхідністю проведення глибокого аналізу впливу просторових умов на результати господарської діяльності, класифікації їх за характером такого впливу.

В механізмі сучасних державно-правових засобів регулювання земельних відносин важливе місце посідає землеустрій, який історично тісно пов'язаний з соціально - економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. На зміст, методи і форми землеустрою сьогодні впливають: заходи земельної реформи; екологічний стан довкілля; антропогенне навантаження на природні ресурси [18]. Дозволяє забезпечити високо ефективний розвиток землекористування врахування принципів, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Принципи організації ефективного землекористування

№ з/п	Принципи
1.	розміщення землекористувань відповідно до соціально-економічних інтересів сільського господарства
2.	забезпечення відповідності розмірів виробництва зональним умовам і спеціалізації
3.	забезпечення компактності та зручної конфігурації землекористування
4.	включення до складу землекористуван угідь, які відповідають спеціалізації і дозволяють раціонально і ефективно використовувати земельні ресурси

Причинами виникнення діючої економічної ситуації в аграрному виробництві, перш за все, є формальний підхід до проведення земельної реформи та до створення економічних умов роботи сільськогосподарських виробників, завдяки яким сільськогосподарські підприємства різних видів і форм власності опинились в нерівних умовах діяльності та стимулювання. Також проблема виникла через фетишизування чинників цін виробниками, забуваючи про охорону земель і довкілля.

Державна Програма розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року відзначає, що внаслідок неналежного фінансового забезпечення заходів земельної реформи державна політика у сфері земельних відносин в Україні у попередній період відзначалася вузькою спрямованістю на пріоритетне розв'язання питань забезпечення дальшого розвитку відносин власності на землю та вдосконалення земельних відносин у сільськогосподарському виробництві. Тому, у недостатній мірі вирішувалися питання землевпорядного забезпечення проведення земельної реформи, моніторингу земель, підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та поліпшення організації контролю за використанням і охороною земель.

Наслідком такої державної політики стали нераціональне використання земельно-ресурсного потенціалу держави, погіршення якісного стану земель та зниження їх продуктивності, неврегульованість зміни характеру функціонування землі, як засобу виробництва в економічній системі ринку, відсутність єдиної державної системи охорони земель як національного багатства [35].

Останнім часом в Україні все більше починають приділяти увагу проблемам земельних відносин, важливою складовою яких є природоохоронне сільськогосподарське землекористування, адже від ефективного використання земель залежить суспільний добробут, безпека й незалежність держави.

На рисунку 1 представлено основні ролі, які відіграє земля в складі

країни.

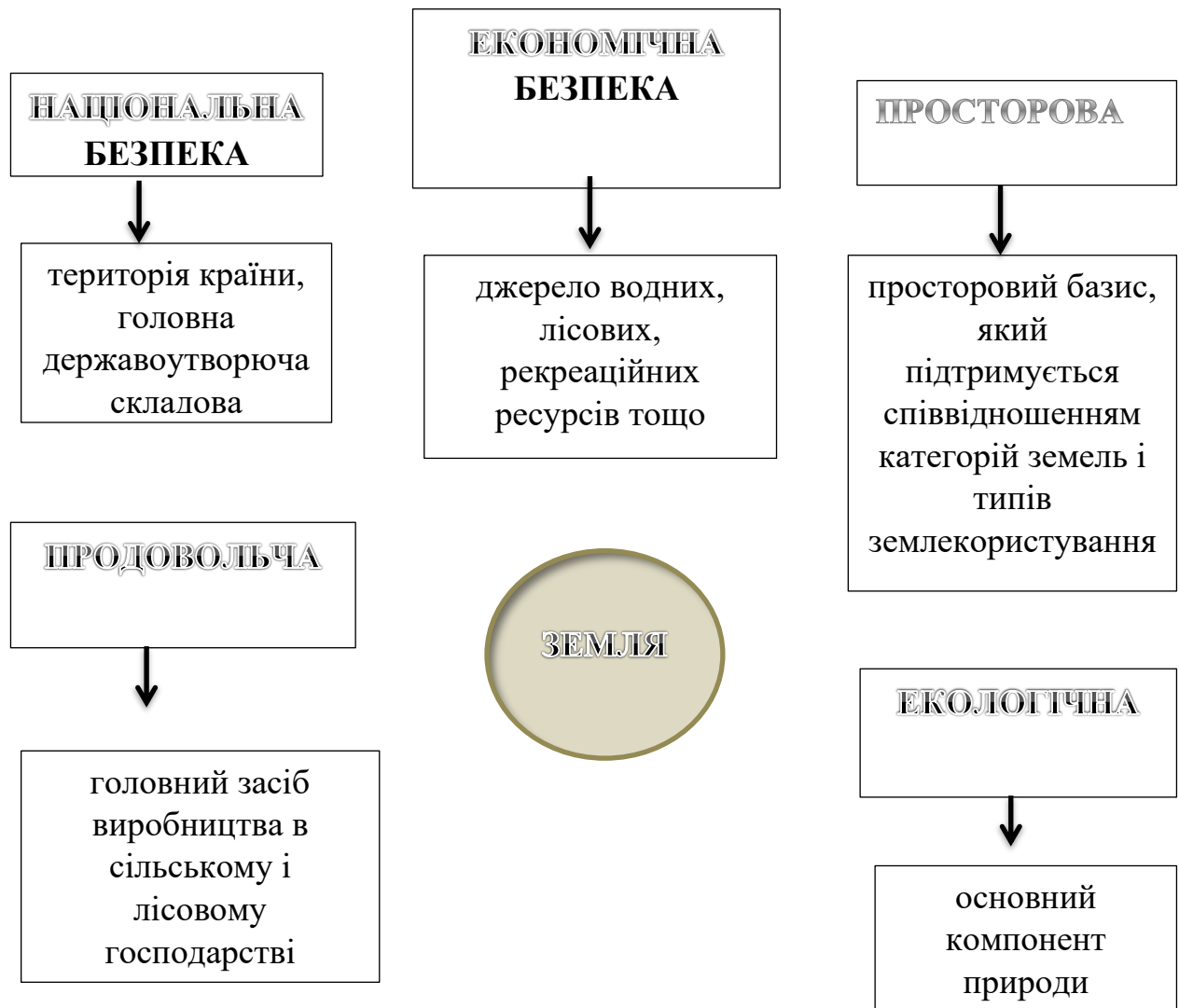

Рис. 1 Роль землі у загальнодержавному складі

Вченими науковцями, які досліджують питання раціонального використання, охорони земель, створення екологічно стабільних землекористувань визначено, що основними негативними чинниками, які впливають на розвиток земельних відносин в Україні, є відсутність стратегічного документа, який би на перспективу визначав загальнодержавну земельну політику. Повноцінне організаційне, правове, фінансове та землевпорядне забезпечення зможе забезпечити ефективний розвиток земельних відносин. Втілювати ці види забезпечень можна завдяки втіленню державних програм розвитку. На рисунку 2

представлено основні напрямки розвитку земельних відносин терміном до 2030 року.

Рис. 2 Основні напрямки розвитку земельних відносин на перспективу

Завдяки подібним програмам розвитку земельних відносин, можна позбутись різноманітних проблем в питаннях екологічного, економічного і соціального спрямування та покращити економічні показники, забезпечити позитивні результати від ринку сільськогосподарських земель та підвищити суспільний добробут країни.

Концепція Державної програми розвитку земельних відносин на період до 2030 року буде сприяти прийняттю Програми Державної цільової програми розвитку земельних відносин в країні.

На порядку денному в країні має першочергово постати питання вдосконалення організаційно-економічного механізму охорони земель сільськогосподарського призначення та забезпечення їх збалансованого використання. (Іванюк)

Вчені науковці, досліджуючи дану проблему, вимагають

запровадження істотних змін в господарській діяльності та природокористуванні, які будуть враховувати вплив природних і антропогенних чинників на агроекологічний стан земель. Дані дослідження передбачають здійснення організації землеустрою з урахуванням екологічних факторів України.

Прогнози нової політики, яка стосується екології землекористування перспективно до 2030 року, передбачають зменшення площ орних земель та збільшення площ лісонасаджень, площ земель, які використовуються під органічне виробництво сільськогосподарської продукції, а також площ рекультивованих земель.

Органічне сільське господарство спроможне підтримувати якісний стан ґрунтів, екосистем і здоров'я людей.

Державна земельна політика у сфері екології землекористування, спрямована на раціональне використання та охорону земель, забезпечення продовольчої безпеки країни і створення екологічно безпечних умов для провадження господарської діяльності та проживання громадян.

Якість державної земельної політики визначається з урахуванням вимог належного державного управління земельними ресурсами, що містяться в рекомендаціях Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО).

На рисунку 3 представлені основні заходи, яких необхідно вжити в країні для належного державного управління земельними ресурсами, відповідно до рекомендацій Європейської економічної комісії ООН з питань управління земельними ресурсами. Адже, на сьогоднішній день, державна земельна політика ще знаходиться лише в стадії формування і не повністю відповідає всім критеріям європейського і світового спрямування щодо належного управління земельними ресурсами [4].

Рис. 3. Основні перспективні заходи управління земельними ресурсами

Для екологічного стану сільськогосподарських земель особливу небезпеку створює зниження загального рівня культури землеробства й невиконання обов'язкових ґрунтозахисних та інших природоохоронних заходів через фінансові труднощі, слабку державну підтримку сільськогосподарських виробників тощо [6].

Використання земель - це організована і цілеспрямована діяльність землевласників та землекористувачів, яка забезпечує ефективне землекористування і задовольняє потреби ринку.

Для вирішення цієї мети державі за допомогою землевпорядників необхідно розв'язати багато питань, які представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Дільність землевласників і землекористувачів з метою створення ефективного землекористування

№ з/п	Складові досягнення ефективного землекористування
1.	забезпечення рівноправності всіх форм власності та господарювання землею
2.	організація економічного регулювання раціонального використання землі за рахунок платності землекористування у вигляді справляння земельного податку або орендної плати на землю, виходячи із кадастрової оцінки землі та місця розташування земельної ділянки
3.	економічне стимулювання раціонального землекористування, виділення коштів власникам землі та землекористувачам для компенсації затрат, які вони спрямовують на підвищення родючості ґрунту, виробництво екологічно чистої продукції
4.	створення умов недоторканості права власності та права користування землею
5.	надання пріоритету у виділенні найбільш продуктивних земель для потреб сільського господарства
6.	системний підхід до використання земельних ресурсів, вміння робити прогностичний аналіз у ландшафтах на певний період, що виникають унаслідок антропогенного впливу
7.	врахування регіональних особливостей землекористування
8.	екологізація землекористування, завдяки природному, ресурсо-ощадному, відновлюваному характеру землі, захисту ґрунтів від деградації, обмеження негативного впливу на рослинний і тваринний світ, інші компоненти природи

Основними принципами раціонального розміщення сільського господарства мають бути:

- наближення виробництва мало транспортабельних продуктів

сільського господарства і таких, що швидко псуються, до місць їх споживання;

- наближення переробних підприємств до джерел сільськогосподарської сировини, що запобігає втратам готової продукції; найбільш інтенсивні галузі, які вимагають значних витрат праці з розрахунку на 1 га земельної площі необхідно розміщувати в зонах з більшою щільністю населення та інші [8].

На рисунку 4 визначені правила, за якими має здійснюватися використання земельних ресурсів.

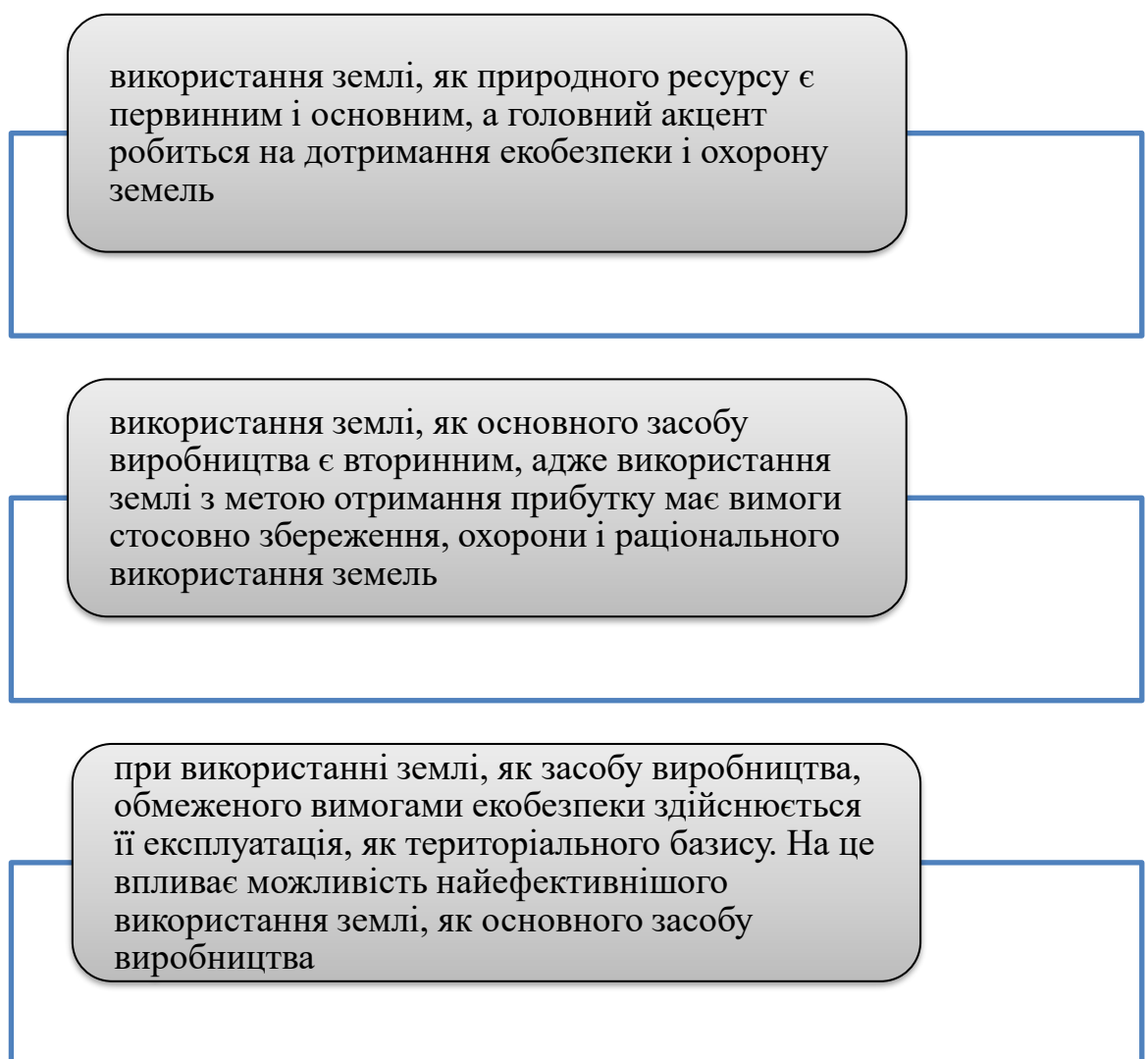

Рис. 4. Правила використання земельних ресурсів.

Всі форми використання землі, які перераховані вище на рисунку 4 повинні здійснюватися одночасно і враховувати їх пріоритетність, завдяки

чому буде забезпечуватись комплексність у використанні землі.

Оптимізація використання земельних ресурсів нерозривно пов'язана зі збалансованістю інших елементів ресурсного потенціалу, що в сучасних умовах проблематично. Оптимізація землеволодінь та землекористувань сільськогосподарських підприємств повинна відбуватися завдяки проектам впорядкування території, алгоритм яких мають забезпечувати досягнення оптимуму через апробацію багатоваріантних маркетингових та науково-технічних рішень.

Основа сучасної методики формування оптимального землекористування повинна поєднувати три складові:

- досягнення фундаментальних наук;
- вимоги ринкового середовища;
- наявність матеріально-технічної бази та фінансового ресурсу на розробку і впровадження проекту [37].

В результаті розробок і реалізації проектів землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівозмін створюється ерозійно-стійкий каркас агроландшафту, який повинен забезпечувати підтримання агроєкосистеми в стійкому стані за рахунок здійснення спеціальних природоохоронних заходів і впровадження технологій та регулювання господарських чинників.

Основою сучасного землеустрою має стати ландшафтна структуризація сільськогосподарських територій з детальною характеристикою рельєфу, якості ґрунтів, мікрокліматичного режиму, що дозволить оптимально підходити до використання кожної земельної ділянки, диференціювати використання техніки, добрив, засобів захисту рослин тощо [44].

На думку відомого вченого, А. Е. Єренова, раціональне використання землі передбачає не лише продуктивне, високовиробниче використання кожного гектара, а й неприпустимість при можливості використання земель сільськогосподарського призначення для інших цілей.

Раціональне використання природних ресурсів вимагає, щоб кожне

підприємство, кожен природокористувач орієнтувався на дбайливе господарське використання ресурсів природи з найбільшою вигодою [20].

На рисунку 5 представлено складові частини, на яких повинен базуватися сталий розвиток аграрних виробничих систем, які передбачені концепцією сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року.

Рис.5 Складові частини базування сталого розвитку агросистем

В процесі землеустрою, який є головним ланцюгом в системі організації раціонального використання земель, здійснюються заходи по утворенню, переустрою і вдосконаленню землекористувань різних підприємств і організацій, а також по внутрігосподарському устрою їх сільськогосподарських угідь, створенню необхідної територіальної основи для успішної діяльності землекористувачів і раціональному використанню наданих їм земель у відповідності з їх цільовим призначенням.

Роль землеустрою, як системи державних заходів по раціональному і ефективному використанню земель в наш час зростає, тому що земля – головний засіб сільськогосподарського виробництва. В зв'язку з цим, при розвитку всіх галузей народного господарства земля стає все більш дефіцитним природним ресурсом. Площа ріллі на одного мешканця з кожним роком скорочується, а резерви освоєння нових земель практично вичерпані. З цього приводу і виникають питання охорони земель, які потребують серйозних обговорень і прийняття відповідних кардинальних рішень.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Проблеми ефективного та еколого-безпечного використання земельних ресурсів

Сучасна екологічна ситуація в Україні у сфері землекористування є результатом впливу людської діяльності. Для покращення ситуації щодо стану земельних ресурсів та ґрунтів необхідною є модифікація світогляду та відносин у землекористуванні між природою та людиною. Якщо раніше прагнули до перетворення природи та пристосування природи до своїх потреб шляхом залучення в господарське використання все більшого обсягу земельних угідь, то тепер доцільно почати більш активно пристосовувати свою життєдіяльність до вимог збереження природи. Для цього спочатку необхідно вилучити з активного сільськогосподарського обігу землі, якісний стан яких потребує відновлення.

Основними принципами змін мають стати:

- перехід до збалансованого землекористування;
- збалансоване ведення сільського господарства;
- збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.

Відповідно до Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель, яка була схвалена 19.01.2022 р, «глобальні кліматичні зміни призвели до кризових явищ у стані земель та ґрунтів, які стали надто відчутними та загрозливими, тому їх подолання повинно бути невідкладним. Загальний стан земельних ресурсів на більшій частині території України є надто напруженим і ще далі погіршується та ускладнює соціально-економічний розвиток України». (Концепція)

На рисунку 1.1 представлено основні причини, які призвели до негативних наслідків в використанні земельних ресурсів.

Рис.1.1 Причини негативних наслідків використання земель

Крім перелічених причин виникнення нераціонального використання земель є «відсутність досконалої системи нормативно-правових актів, які б реально регламентували науково обґрунтоване екологічно та економічно припустиме використання земель в умовах наявності значної кількості дрібних землеволодінь і землекористувань».

Вирішення даної проблеми можливе завдяки розробці відповідних проектів законів України, постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів, нормативних документів державного планування у сфері регулювання використання та охорони земель.

«Зазначене завдання не може бути вирішеним в рамках раніше

прийнятих програм, оскільки потребує розроблення оновлених науково-методичних підходів до використання та охорони земель, здійснення моніторингу земель, удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням сучасної динаміки соціально-економічних та екологічних умов на території країни, зокрема трансформації земельних відносин в аграрному секторі економіки (в тому числі формування ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення), прискореного розвитку цифрових технологій (в контексті діджиталізації країни), засобів дистанційного зондування Землі, глобальних змін клімату.

Оскільки охорона земель відповідно до земельного законодавства України є системою правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, тому їх обґрунтування та реалізація потребують комплексного підходу, який поєднує належне нормативно-правове, наукове, організаційне, інформаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення».

З метою досягнення позитивних результатів охоронних заходів, необхідно:

- проаналізувати структуру земельного фонду та його динаміку;
- провести аналіз стану земельних ресурсів, в розрізі категорій земель;
- вивчити аналіз зарубіжного досвіду стосовно використання та охорони земельних ресурсів;
- охарактеризувати деградаційні процеси та визначити їх вплив на стан земель;
- узгодити дії і заходи програмних документів щодо планування використання і охорони земель, які охоплюють різні галузі.

Тому, на загальнодержавному рівні необхідно розробити визначити першочерговий перелік заходів, який представлений на рисунку 1.2.

Рис. 1.2 Першочергові заходи загальнодержавного рівня

Перелічені заходи передбачається виконати протягом 10 років, попередньо розділивши на два етапи:

- I етап (до 2028 року) передбачає вдосконалення законодавчого, наукового, інформаційного та організаційного забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та створення нормативно- правової та нормативно-технічної бази;
- II етап (з 2028 до 2032 року) передбачає здійснення заходів щодо екологічної освіти, впровадження заходів, що визначені в схемах землеустрою та техніко-економічних обґрунтуваннях використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень.

Завдяки правильно передбаченим заходам щодо раціонального використання та охорони земель можна досягти досить значних результатів, які представлені в таблиці 1. 1.

Таблиця 1.1

Результати раціонального використання та охорони земель

№ з/п	Очікувані результати
1	Оптимізація структури земельних угідь
2	Зменшення сільськогосподарської освоєності (на 5%) та розораності (на 10%)
3	Оптимізація структури агроландшафту
4	Підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь (на 40-50 %) шляхом раціонального застосування органічних, мінеральних добрив і хімічних меліорантів на кислих та солонцевих ґрунтах; збільшення площі земель із природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття (до 10,5 % загальної площі території країни)
5	Створення єдиної та завершеної системи лісомеліоративних заходів
6	Здійснення консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель
7	Збереження захисних лісонасаджень, вжиття заходів до їх відновлення
8	Збереження природних водно-болотних угідь
9	Здійснення екологічної та соціально-економічної реабілітації забруднених радіонуклідами земель
10	Зменшення загрози земельним ресурсам від деградаційних процесів та сприяння досягненню нейтрального рівня деградації земель
11	Створення та упорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг водних об'єктів, запровадження особливого режиму використання земель на ділянках витоку річок
12	Забезпечення збереження природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку, оборони тощо
13	Розробка еколого-економічного, ґрунтово-ерозійного та інших видів районування земель України, які є основою інформаційної бази та обґрунтування системи природоохоронних заходів
14	Удосконалення природно-сільськогосподарського районування земель України з урахуванням глобальних змін клімату
15	Запровадження цілісної системи нормативно-правових актів і нормативно-технічних документів у галузі використання, обліку та охорони земель

продовження таблиці 1.1	
16	Обґрунтування напрямків фундаментальних і прикладних наукових досліджень у галузі використання та охорони земель
17	Запровадження режиму використання земель у захисних і охоронних зонах
18	Запровадження періодичного ґрунтового обстеження та удосконалення моніторингу ґрунтів на землях усіх категорій та форм власності
19	Посилення державного характеру землеустрою і вдосконалення управління у галузі використання та охорони земель
20	Розробка моделі сталого землекористування для природно-сільськогосподарських регіонів України і забезпечення сталого розвитку землекористування в цілому
21	Розробка науково-методичних засад здійснення моніторингу земель на основі дистанційного зондування Землі, геоінформаційних технологій
2 2	Забезпечення обміну інформацією за унікальними ідентифікаторами об'єктів інформаційних систем
23	Установлення обмеження щодо використання земель

Отже, завдяки правильно сформульованим та запровадженим землеохоронним заходам очікувані результати, які представлені в таблиці 1.1, внесуть зміни в різних сферах, а саме:

економічний - підвищення ефективності суспільного виробництва шляхом раціонального використання природно-ресурсного потенціалу земель, зокрема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах реформування земельних відносин;

екологічний - раціональне використання та охорону земель, збереження природних ландшафтів, техногенно-екологічну безпеку життєдіяльності людини шляхом дотримання екологічно допустимих рівнів та режимів використання земель;

соціальний - створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, усунення регіональних відмінностей в умовах життєдіяльності, поліпшення умов праці і життя населення.

1.2 Еколого-економічна оптимізація використання й охорони земель сільськогосподарського призначення

В аграрному секторі земля виступає першочерговим просторовим базисом, предметом праці та засобом праці і виробництва. А з того моменту, коли земля набула приватної власності, вона стала також і товаром, що зумовило розвиток ринку землі. Однак, надання приватної власності на землю громадянам не змогло змусити землевласників ефективно й раціонально використовувати земельні ресурси, тому постійно спостерігаються процеси виснаження та деградації земель.

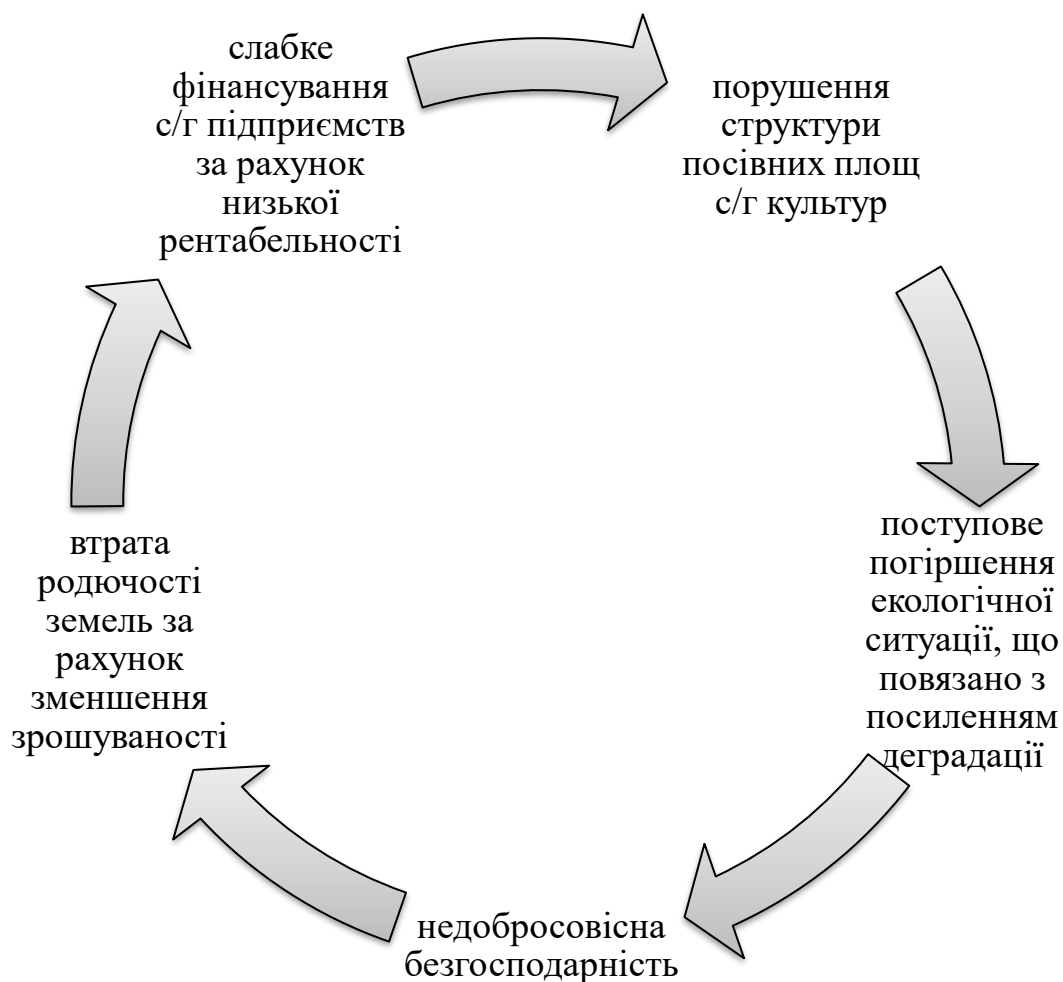

Рис. 1. 3 Основні фактори, що знижують ефективність використання земель сільськогосподарського значення

На рисунку 1.3 представлені основні фактори, які призводять

використання сільськогосподарських земель в країні до низької економічно-екологічної ефективності.

На сьогоднішній день особливо актуальним є проведення аналізу щодо раціонального використання, відтворення та охорони сільськогосподарських земель, визначення основних аспектів та їх вплив на екологічну і економічну ефективність використання земель та розробка єдиного еколого-економічного механізму, як обов'язкової умови запровадження успішної земельної реформи [2].

Всі перелічені та інші негативні фактори вимагають необхідності застосування комплексу заходів еколого-економічного механізму раціонального використання, відтворення та охорони земельних ресурсів [4].

Не менш важливим фактором, що заважає ефективному використанню сільськогосподарських земель є парцеляція земель, яка виникла в результаті розподілу земель наземельні частки (паї). Даній проблемі багато уваги приділяють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких найбільший внесок роблять Третяк А.М., Кілочко В.М., Мартин А. Г та ін. [1].

Через парцеляцію земель були розірвані всі єдині екологічні комплекси та юридично відокремлені сільськогосподарські угіддя від водних і лісових угідь. Парцеляція земель призвела до того, що близько 2 млн. га земель сільськогосподарського призначення не використовуються за цільовим призначенням, так як знаходяться у власності найменш економічно активної частини сільського населення – пенсіонерів, які неспроможні самостійно займатись сільськогосподарським виробництвом і приймати участь в управлінні цим земельним активом.

Подрібнення земельної ділянки, як об'єкту матеріального світу, призводить до нераціонального та неефективного її використання, а також до зниження продуктивності земельних угідь.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» №552-IX набув чинності 01.07.2021 року і передбачає до 01 січня 2024 року загальну

площу земель сільськогосподарського призначення у власності громадян до 10 тис. га, а з 01 січня - до 100 тис. га. Однак, в Законі поряд з гранично максимальною площею не вказується мінімальний розмір площі земельної ділянки, що в свою чергу, може призвести ще до більш поглибленого процесу парцеляції земель. Також за даним Законом значно збільшується перелік суб'єктів, які можуть набути права власності або права користування земельною ділянкою. Отже, процес парцеляції земель знову посилиться через претендування на землі сільськогосподарського призначення великої кількості юридичних і фізичних осіб [3].

В такій невизначені та критичній ситуації надзвичайно важливо на державному рівні віднайти такий механізм регулювання земельних відносин, які б встановили узгоджену взаємодію суб'єктів та об'єктів земельних відносин, що ґрунтувались на таких аспектах, як ринкові регулятори, чітко встановлені важелі впливу самоврядних та саморегулюючих організацій, інститути державного та приватного регулювання і соціального партнерства. Звичайно, що державне втручання має бути мінімальним і відповідати сучасній загальнодержавній політиці, але націлено на суворе дотримання, відповідальність та повинно економічно стимулюватись за конкретні, зрозумілі їм і суспільству заходи [5]. Отож, важливими аспектами для заохочення суб'єктів сільського господарства щодо ефективного землекористування є методи економічного та екологічного стимулювання землеволодіння та землекористування.

До вирішення економічних і екологічних проблем у сільському господарстві необхідно підходити через екологічне та економічне раціональне використання земель. Сучасний землеустрій має якомога повніше враховувати екологічні вимоги, базуючись на екологічно збалансованому підході до використання природних ресурсів, що дозволить забезпечити відновлення родючості ґрунтів і підвищити продуктивність сільськогосподарських угідь [7]. Підвищення ефективності землекористування в сучасних умовах має відбуватися на основі вирішення

таких проблем:

- розвиток форм власності на землю;
- удосконалення земельних відносин через розвиток заставних й орендних інститутів;
- реформування системи оподаткування шляхом установлення єдиного земельного податку;
- переоснащення матеріально-технічної бази.

Винятково, що ефективне функціонування еколого-економічного механізму повинно відповідати землеохоронній діяльності і може бути забезпечене лише за наявності повноцінної нормативно-правової бази, Земельного кодексу України та прийнятими відповідно до нього законодавчими актами.

Обов'язковою умовою успішної земельної реформи є становлення нових економічних інститутів: державного і регіонального регулювання, правового забезпечення, фінансового забезпечення, організаційного розвитку, що посприє укріпленню ринкових відносин в Україні, стабільності економічного розвитку, підвищенню конкурентоспроможності економіки. З огляду на це, подальші дослідження необхідно спрямовувати на розробку більш гнучкішого екологічно-економічного механізму стимулювання раціонального землекористування та пошуку новітніх шляхів щодо вдосконалення нормативно-правової та методичної бази у сфері раціонального землекористування, охорони земель, збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів.

В таблиці 1.2 представлені основні цілі і основні заходи, стосовно здійснення цих цілей з охорони навколишнього природного середовища у сфері екології землекористування.

Таблиця 1.2

Основні цілі та заходи з охорони навколишнього природного середовища

№ з/п	Цілі	Назва заходів з охорони
1.	Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки	Консервація деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель
		Боротьба з опустелюванням та деградацією земель
		Реабілітація територій забруднених унаслідок військової діяльності
		Створення баз даних сільськогосподарських підприємств, діяльність яких призводить до забруднення навколишнього природного середовища
		Проведення моніторингу ґрунтів на територіях, прилеглих до колишніх приміщень для зберігання хімічних засобів захисту рослин, розробка технологій з їх очищення
		Удосконалення методів управління агроландшафтами для відновлення навколишнього природного середовища, підвищення природно-ресурсного потенціалу території, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття з урахуванням необхідності розвитку екомережі
		Удосконалення землеустрою на регіональному рівні
2.	Забезпечення екологічно збалансованого природо користування	Збільшення площі заліснення території за рахунок відновлення та лісорозведення на землях лісового фонду, створення лісозахисних насаджень на землях несільськогосподарського призначення, відновлення та створення нових полезахисних лісових смуг
		Удосконалення методів економічної оцінки природних ресурсів, впливу забруднення, фізичних і біологічних чинників на навколишнє природне середовище, проведення економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу території
3.	Інтеграція екологічної політики та удосконалення системи інтегрованого	Забезпечення збереження біорізноманіття ґрунтів як одного з основних факторів підтримання їх родючості та стимулювання проведення відповідних досліджень
		Розробка і впровадження національних стандартів у галузі органічних технологій ведення сільського господарства, адаптованих до міжнародних та європейських вимог
		Надання консультативної підтримки суб'єктам

	екологічного управління	господарювання з питань органічного сільськогосподарського виробництва
		Розроблення методики ведення екологічно орієнтованого сільського господарства, згідно з міжнародною практикою
		Проведення інвентаризації земель віськово-оборонної галузі з метою створення на них об'єктів природно-заповідного фонду
4.	Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі	Доведення площі національної екологічної мережі до 41% загальної площі території країни
		Доведення площі рекультивованих земель, порушених внаслідок впровадження антропогенної діяльності до 2,5 тис. га
		Визначення територій, на яких планується створення репрезентативних і поєднаних між собою природоохоронних територій, площею не менш ніж 15% суходолу та внутрішніх вод і 10% прибережних і морських територій

Екологізація землекористування має різнонаправлену спрямованість, результати якої представлені на рисунку 1.3.

Відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», який почав діяти в чинній редакції з 09.07.2023 року В Україні повинна здійснитися адаптація законодавства до законодавства Європейського Союзу щодо встановлення сфери застосування й порядку здійснення стратегічної екологічної оцінки відповідно до підходу, закріпленого в директиві Європейського парламенту та Ради ЄС від 27 червня 2001 р. 2001/42/ ЄС [1].

Отже, сучасне земельне та екологічне нормативно-правове забезпечення сприятиме формуванню такого важливого стратегічного напрямку в екології землекористування, як запобігання негативному впливу діяльності людини на стан земельних ресурсів України та здійснення землекористування в рамках екологічної безпеки.

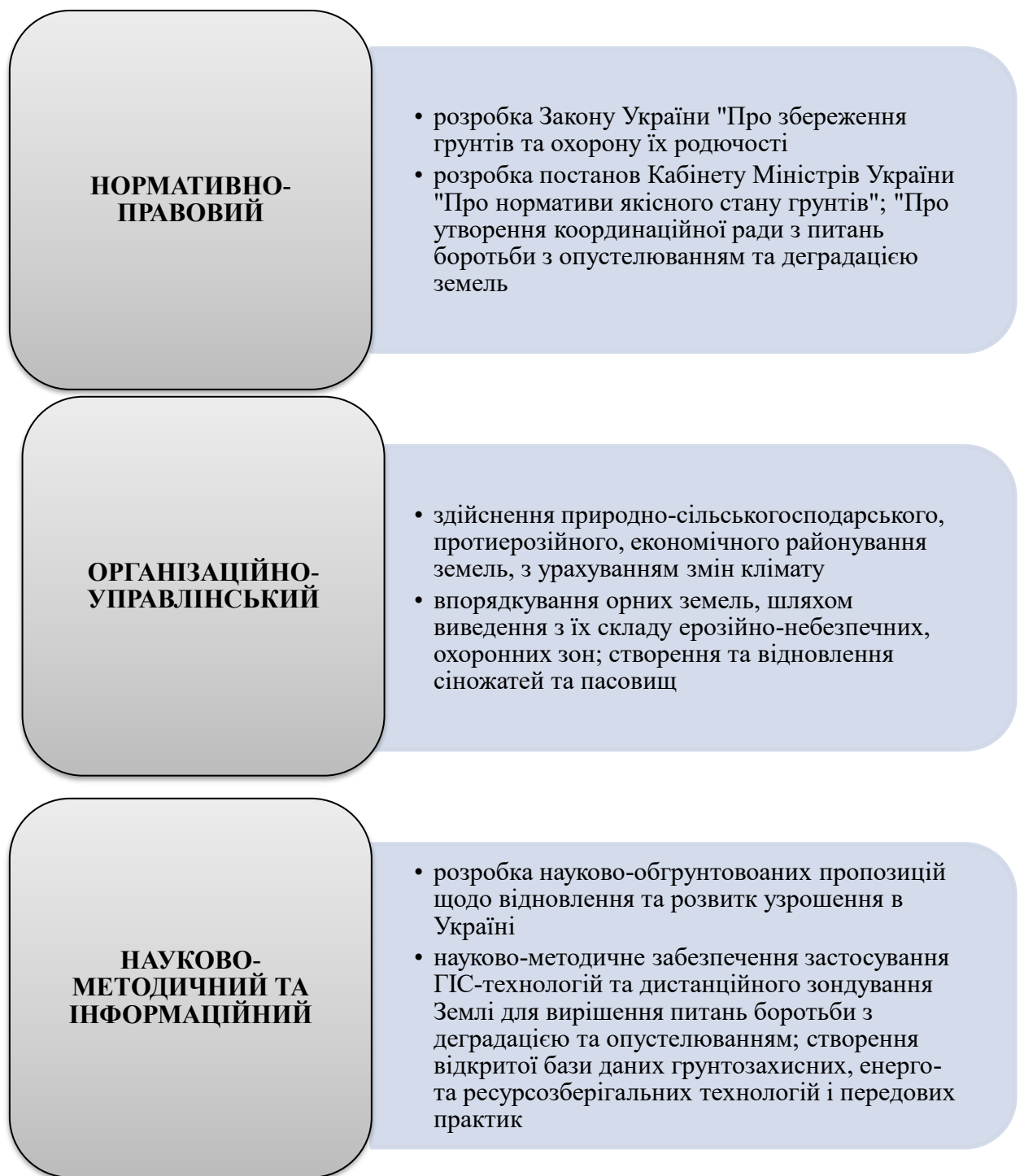

Рис. 1.3 Напрямки екологізації землекористування

Розділ II

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТОВ НТЦ «ЛАН» НА ТЕРИТОРІЇ ДОМАНІВСЬКОЇ СЕЛИШНОЇ РАДИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2. 1. Природно – економічна характеристика об'єкту дослідження

Згідно агрокліматичного районування, територія Миколаївської області відноситься до першого (північного) району, який характеризується теплим, помірно- посушливим кліматом, затяжним, жарким та малоощовим літом, з пізньою короткою і теплою осінню, короткою малосніжною зимою та ранньою короткою весною.

За кліматичним районуванням Миколаївської області, що було проведене за такими показниками як: кількість опадів, температура повітря і ґрунту, відносна вологість(%) і дефіцит вологості повітря (мб) та інше, територія першого (північного) району, де розташовані ділянки, що знаходяться у користуванні ТОВ НТЦ «ЛАН» характеризується посушливим кліматом.

За даними метеостанції м. Вознесеньск, можна охарактеризувати кліматичні умови об'єкту дослідження у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Середньомісячні та річна температура повітря (в °)

Назва метеостанції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	середня за рік
м.Вознесеньск	-4,9	-4,2	1,1	8,1	15,0	18,3	21,2	20,2	15,1	9,1	2,4	-2,7	8,2

Як видно з таблиці 2.1 низькі температури припадають на зимові місяці грудень, січень і лютий, а найвищі показники температури повітря в липні та серпні. В таблиці 2.2 представлені дані досліджень метеостанцій

по кількості опадів.

Таблиця 2.2

Середньомісячна та річна кількість опадів (мм)

Назва метеостанції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	сума за рік
м.Вознесенськ	21	20	19	29	47	58	55	41	32	29	27	29	407

Як видно з таблиці 2.2 основна кількість опадів випадає в літній період року у вигляді дощів і злив, що призводить до загрозливого змиву ґрунту і пошкодження посівів сільськогосподарських культур. овариство з обмеженою відповідальністю науково-технологічний центр «Лан» сільськогосподарською діяльністю займається з 1997 року. Спеціалізується на вирощуванні зернових, технічних культур та відгодівлі свиней на м'ясо.

Основними видами діяльності передбачено вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур та насіння олійних культур.

Допоміжними видами діяльності є розведення кіз, овець та свиней. На теперішній час у господарстві орендуються землі сільськогосподарського призначення більшу частину у землевласників, а деяку частку у Доманіській селищній раді.

На орендованих ділянках ріллі в останні роки вирощують невеликий перелік культур:

- посіви зернових та зернобобових культур складають близько 80 %;
- посіви соняшника – 13 %;
- посіви кормових культур – 7 %.

Організація сівозмін здійснюється на неналежному рівні, в основному відбуваються повторні посіви сільськогосподарських культур та вирощуються монокультури.

2.2. Стан використання земель на території землекористування

Товариство з обмеженою відповідальністю науково-технологічний центр «Лан» є доволі потужним господарство, яке вже понад 25 років на сільськогосподарському ринку, тому має потужну базу, міцні економічні зв'язки та надійних партнерів.

В таблиці 2.3 представлено експлікацію земельних угідь господарства.

Таблиця 2.3

Експлікація сільськогосподарських угідь

Назва угідь	Площа, га	Співвідношення %
Всього сільськогосподарських земель у т.ч.	2551,56	95,20
Сільськогосподарські угіддя, у т.ч.	2464,51	91,96
рілля	2253,72	84,09
пасовища	210,79	7,87
Не сільськогосподарські угіддя у т.ч.	87, 05	3,25
під господарськими будівлями і дворами	14,91	0,56
під господарськими шляхами і прогонами	20,16	0,75
під лісосмугами	51,98	1,94
Всього несільськогосподарських земель у т.ч.	128,51	4,80
під водоймами	8,30	0, 31
землі транспорту, зв'язку	6,40	0, 24
під болотами	113,81	4,25
Всього земель в межах плану	2680,07	100,00

За результатами складеної експлікації земель можна зробити висновок, що загальна площа землекористування досить велика, налічує близько 2700 га, з яких сільськогосподарські землі становлять 95%, а сільськогосподарські угіддя – 92 %. Із сільськогосподарських угідь в господарстві наявні рілля та кормові угіддя, домінуючими серед яких є рілля – понад 84 %. Екологостабілізуючі угіддя теж займають не малі площі, однак в господарстві є одна найбільш вразлива проблема, яка перешкоджає раціональному використанню земель, створюючи недоліки землекористування: черезсмужжя, далекоземелля, дрібноконтурність тощо.

Ці недоліки викликає парцеляція земель, яка досить широко розповсюджена по всій країні.

Парцеляція земель в досліджуваному господарстві виникла ще після паювання земель. Багато землевласників виявили бажання обробляти свої земельні наділи самостійно, однак невеликі за площею земельні ділянки не компенсують тих витрат, які пов'язані з застосуванням сучасних аграрних технологій, придбанням новітньої техніки і засобів хімізації тощо.

Проблемі парцеляції земель, яка заважає ефективному використанню сільськогосподарських угідь та розвитку сільських територій багато уваги приділяють, як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких значний вклад вносять Третяк А.М., Кілочко В. М., Мартин А.Г та ін. [Іванюк].

На загальнодержавному рівні парцеляція завдає великої шкоди, адже через неї великі площі земель сільськогосподарського призначення не використовуються за цільовим призначенням взагалі, тому що знаходяться у власності у пенсіонерів, які неспроможні самостійно займатись сільськогосподарським виробництвом і приймати участь в управлінні цим земельним активом.

Подрібнення земельної ділянки, як об'єкту матеріального світу, призводить до нераціонального та неефективного її використання, а також до зниження продуктивності земельних угідь.

2.3 Екологічна та економічна оцінка стану використання земельних ресурсів

Згідно геоморфологічного районування територія дослідження розташована в зоні Степу Північної України на правобережжі річки Південний Буг. Найбільші абсолютні відмітки в межах території досягають 120-130 м над рівнем моря.

Корінне плато являє собою вузькохвилясту рівнину, розчленовану розгалуженими балками.

Схили балок в верхній частині слабо пологі, крутизною 1-3, а в нижній частині – пологі і круті крутизною 7-10°.

На всій території землекористування схили піддаються дії площинної, а в деяких місцях і глибинної ерозії, що привело до утворення ярів, зниження вмісту гумусу і поживних характеристики сільськогосподарських угідь за стрімкістю схилів. В таблиці 2.4 представлено характеристику сільськогосподарських угідь за стрімкістю схилів.

Таблиця 2. 4

Характеристика сільськогосподарських угідь за стрімкістю схилів

Назва сільськогосподарських угідь	Загальна площа, га	Стрімкість схилів°				
		0-1	1-3	3- 5	5-7	днища балки
рілля	2253, 72	1345,00	822,12	81,00		5,60
пасовище	210,79	35,78	68,46	68,35	32,00	6, 20
Всього	2464,51	1380,78	890, 58	149,35	32,00	11,80

Аналізуючи рельєф території дослідження можна зробити висновок, що найбільшу площу сільськогосподарських угідь займають рівнинні форми рельєфу, а саме 1380 га на стрімкості від 0 до 1 градусів, а від 1 до 3

градусів – 890 га.

Безпосередньо рілля в більшій мірі розміщена на 0 – 1° та 1 - 3°, що є доволі позитивним для вирощування районованих сільськогосподарських культур. Днища балок займають понад 10 га сільськогосподарських угідь, а стрімкі ерозійно небезпечні схили від 3 до 5 та від 5 до 7 градусів – понад 180 га.

Ґрунтовий покрив земельних ділянок, що знаходяться в оренді ТОВ НТЦ «ЛАН» та розташовані в межах Доманівської територіальної громади Вознесенського району Миколаївської області представлений в основному чорноземами звичайними середньо гумусними різного ступеню еродованості.

Завдяки складному рельєфу, ґрунтовий покрив теж характеризується різноманітністю і складністю, адже їх класифікація коливається від чорноземів звичайних незмитих, що залягають на широких вододільних плато, до чорноземів звичайних слабо-, середньо-, та сильно змитих, що розміщуються на вузьких ерозійно-небезпечних схилах.

Так як, землекористування розташовано в зоні чорноземів звичайних середньогумусних, то вміст гумусу в них повинен бути більше 5,5%, але у взятих на аналіз ґрунтових зразках чорноземів звичайних незмитих вміст гумусу становить 4,2%, що свідчить про недостатню кількість вносимих органічних добрив, завдяки чому не компенсуються втрати гумусу на формування врожаю. Розрахунками ґрунтознавців і агрохіміків встановлено, що для балансу гумусу на чорноземах півдня України середньорічне внесення органічних добрив повинно складати 8- 10 тонн на кожний гектар ріллі богарної і 15-20 тонн на зрошенні при використанні оптимальних доз мінеральних добрив.

В таблиці 2.5 представлені основні характеристики всіх агровиробничих груп ґрунтів, які розміщені на території ТОВ НТЦ «Лан».

Таблиця 2.5

Основні характеристики агровиборничих груп ґрунтів господарства

№ з/п	Назва агрогруп	Шифр	Основні властивості ґрунтів
1	Чорноземи звичайні малогу́мусні неглибокі пілувато-легкоглинисті на лесах	60л	Залягають на широких вододільних плато (0- 1°) де відсутні процеси водної і вітрової ерозії
2	Чорноземи звичайні середньогумусні лу́гуваті легкоглинисті на лесах	63л	Залягають невеликими плямами на плато (0-1°). В орному шарі гумусу – 4,0%, характеризуються слабим оглеєнням ґрунтотвірної породи
3	Чорноземи звичайні середньогумусні слабозмиті на лесах	65л	Залягають на вузьких ерозійно-небезпечних плато крутизною 1-3°. Глибина гумусового горизонту (Н) – 28см, гумусованих горизонтів (Н+Нрк) – 48 см. Вміст гумусу в шарі 0-20см – 4, 5%, рН водний – 7,8. Втратили частину гумусового горизонту, тому і родючість їх на 10% нижча, ніж у чорноземів незмитих.
4	Чорноземи звичайні середньогумусні середньозмиті легкоглинисті на лесах.	66л	Залягають на схилах крутизною від 2° до 7°, гумусовий горизонт змитий більше ніж наполовину або повністю Гумусовий горизонт (Н) – 0- 20 см, Нрк – 20-38 см.
5	Чорноземи звичайні середньогумусні сильнозмиті важкосуглинкові на лесах	67е	Залягають на схилах крутизною від 5° до 10°, в них повністю змитий гумусовий горизонт (Н) і верхня частина перехідного горизонту (Нрк), (Нрк+Phк) – 0-25 см вміст гумусу в шарі 0-20 – 2,9- 3,5%, характеризуються низькою родючістю
6	Чорноземи звичайні середньогумусні сильнозмиті легкоглинисті на лесах	67л	Залягають на схилах крутизною від 5° до 10°. Морфологічні ознаки даних ґрунтів аналогічні попередній агрогрупі, відрізняються механічним складом. Гумусу в шарі (0-20см) – 2,3%. рН водний – 8, 2

продовження таблиці 2.5			
7	Чорноземи слабозмиті слабосолонцюваті слабосолончакові середньозмиті середньоглинисті на щільних глинах	85є	Залягають на виположених схилах крутизною від 2 до 5°. Гумусу в шарі 0-20 см – 4,6%. Механічний склад пилувато- середньоглинистий. Фізичної глини в шарі 0- 20см – 67,3%, мулу – 42,2%.
8	Чорноземи середньозмиті слабосолонцюватого-слабосолончакові середньоглинисті на щільних глинах	86є	Змито гумусовий і в обробітку верхній перехідний горизонт, спостерігаються вицвіти солей, горіхувато- грудкувата структура, помітна присипка SiO ₂ . Гумусу в шарі (0-20 см) – 4,7%. Залягають на виположених схилах крутизною від 3-5°
9	Чорноземи несолонцюваті і слабосолонцюваті на щільних глинах сильнозмиті важкосуглинкові і легкоглинисті	87є	Залягають поблизу балок, на схилах стрімкістю від 5 до 7 градусів Гумусу в шарі (0- 20см) – 2,0%. рН водний – 8,2
10	Чорноземи звичайні середньогумусні намиті вилуговані важкосуглинкові на лесах	209є	Залягають по улоговинах. Глибина гумусованих горизонтів (Н+Нр) більша, ніж у чорноземах звичайних і складає 90-95 см, характеризуються відсутністю в ґрунтовому профілі карбонатів, які вимиті у верхні шари ґрунотвірної породи. Гумусу містять в шарі 0-20 см – 4, 5-4,8%.

Отже, за результатами досліджень, представлених в таблиці 2.5 можна зробити висновок, що чорноземи звичайні слабозмиті в результаті ерозійних процесів втратили частину найбільш родючого гумусового горизонту (вміст гумусу в орному шарі становить 4,0%), а тому і родючість їх на 10-15 відсотків нижча, ніж у чорноземів, що не піддаються ерозії. Вони менше забезпечені гумусом, а за іншими фізико-хімічними показниками не дуже відрізняються від нееродованих.

В таблиці 2.6 представлено характеристику сільськогосподарських угідь за агропромисловими групами ґрунтів.

Таблиця 2.6

Характеристика сільськогосподарських угідь за агровиробничими групами ґрунтів

Назва сільськогосподарських угідь	Загальна площа, га	Шифр агрогрупи									
		60л	63л	65л	66л	67е	67л	85є	86є	87є	209е
рілля	2253,72	1086,3	11,91	918,5	203, 07	0,67	4,11	13,72	10,73		4,75
пасовище	210,79			11,32	14,95		37,15	13, 63	18,19	108,77	6,78
Всього	2464,51	1086,3	11,91	929,82	218,02	0,67	41, 26	27,35	28,92	108,77	11,53

Отже, аналізуючи інформацію таблиці 2. 6 можна зробити висновок, що рілля в найбільшій площі розміщена на чорноземи звичайних малогумусних неглибоких пилувато-легкоглинистих на лесах та чорноземах звичайних середньогумусних слабозмитих на лесах, що характеризує дані ґрунти, як не еродовані та слабо еродовані відміни. На середньо та сильно еродованих ґрунтах ріллі розміщується дуже невеликі площі. Даний показник є досить задовільний для вирощування районованих сільськогосподарських культур, відповідно до спеціалізації господарства.

На схилах понад три градуси ґрунтовий покрив найбільш еродований. Ґрунти тут мають зовсім незначну потужність. Середньозмиті (66л) та сильнозмиті (67л) чорноземи найменш родючі серед ґрунтів господарства, через велику втрату верхніх найбільш збагачених гумусом і поживними речовинами горизонтів. В обробіток залучаються нижні горизонти ґрунту, а тому спостерігається велика різниця за вмістом гумусу в орному і підорному шарах. Вони втратили родючість на 30-40 відсотків. Чорноземи звичайні середньогумусні легкоглинисті, та чорноземи звичайні слабозмиті і середньозмиті на лесах крутизною до 3° мають порівняно з іншими ґрунтами та території сільської ради хороші фізичні, фізико-хімічні, водно-фізичні та технологічні властивості, хоч вони погіршуються через порушений структурний стан орного шару і змитості верхнього гумусового горизонту.

При організації земель виникає необхідність розробити класифікацію земель по ступеню їх придатності для різних видів господарського використання, або іншими словами встановити критерії обмеження у використанні земель з низькими можливостями для сільського господарства і використання їх для інших цілей - під ліс, рекреацію та інше.

В основу класифікації земель по їх придатності для сільського господарства покладена їх продуктивність, родючість ґрунтів з врахуванням інших природних факторів, які впливають на сільське господарство.

Головним завданням класифікації земель є створення таксономічних облікових одиниць по спільності і відмінностях у придатності для вирощування сільськогосподарських культур, направленості прийомів поліпшення і меліорації земель, охорони і підвищення родючості ґрунтів, вирішення інших питань раціонального використання земель.

Класифікація за агротехнологічними групами ґрунтів виділяє чотири технологічні групи (універсальна, ґрунтозахисна, постійного залуження та консервації) придатності земель на підставі таких факторів, як тип агровиробничої групи ґрунту та стрімкість схилу.

I. Універсальна група – землі, які практично не мають обмежень для вирощування сільськогосподарських культур, ґрунти високопродуктивні, не піддані ерозійним процесам і забезпечують високу окупність затрат при вирощуванні всіх сільськогосподарських культур.

У свою чергу поділяється на дві підгрупи за якістю земель.

I-а - до підгрупи відносяться найкращі землі – лише незмиті або намиті ґрунти та території зі стрімкістю схилів 0-1°.

I-б - до підгрупи відносяться землі, придатні до активної сільськогосподарської діяльності, але з деякими недоліками та обмеженнями. Сюди входять території зі стрімкістю схилів 1-3° і слабозмитими ґрунтами.

II. Ґрунтозахисна група – землі мають обмеження через ерозійну небезпеку, слабо перезволожені, з недостатнім вмістом поживних речовин. На таких землях рекомендується застосовувати ґрунтозахисні сівозміни для попередження та усунення водної або/та вітрової ерозії та дефляції, зменшення еродованості ґрунтів.

Також поділяються на дві підгрупи а і б.

II-а - до підгрупи відносять землі з слабо- або середньозмитими ґрунтами та стрімкістю 3-5°.

II-б - до підгрупи відносять землі з гранично допустимими параметрами для використання у сільському господарстві: стрімкість 3-5° та 5-7° та середньо- або сильнозмити ґрунтами.

III. Група постійного залуження – це території, які необхідно виводити із орних земель. Як правило, рекомендується трансформувати такі ділянки під пасовища. Також рекомендується розробити систему заходів, спрямованих на створення або поліпшення продуктивного трав'яного покриву з метою закріплення поверхні і запобігання ерозії. Зустрічаються, як правило, на схилах балок, горбів, річкових терас. До цієї групи відносять ділянки із стрімкістю схилів 5-7° та лучні, болотні, торфові, мочаристі ґрунти й солончаки.

IV. Група консервації – землі цілком непридатні для сільськогосподарського використання: деградовані та малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, а також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо отримати екологічно чисту продукцію. До цієї групи відносять розмиті ґрунти з виходами елювію, дочетвертинних глин та піщаних і лесовидних порід та ділянки зі стрімкістю схилів більше 7°.

Таким чином, об'єднання картограм стрімкості схилів та еродованості ґрунтів утворилась картограма агротехнологічної придатності, результати якої представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Експлікація агротехнологічної придатності земель

№	Доцільність використання	Агроекологічні групи	Назва агротехнологічних груп	Площа, га
1	Універсальна	Ia	Ділянки зі стрімкістю схилів 0°- 1°, на яких розташовані не еродовані та слабоеродовані ґрунти	1340,77
2	Універсальна	Iб	Ділянки зі стрімкістю схилів 1°-3°, на яких розташовані не еродовані та слабоеродовані ґрунти	792,59
3	Ґрунтозахисна	IIa	Ділянки з стрімкістю схилів 3°-5°, на яких розташовані слабоеродовані та середньоеродовані ґрунти	185,23
4	Ґрунтозахисна	IIб	Ділянки з стрімкістю схилів 3°- 5° та 5-7°, на яких розташовані середньо- та сильно еродовані та ґрунти	145, 92
Всього				2464,51

Таким чином, за результатами розробленої картограми агротехнологічної придатності можна зробити висновок, що на території дослідження найбільшу площу займає Іа клас за придатністю земель, а також Іб, а ІІ клас займає незначну площу. В таблиці 2.8 представлено характеристику сільськогосподарських угідь за агротехнологічними групами.

Таблиця 2. 8

Характеристика сільськогосподарських угідь за агротехнологічними класами

Назва сільськогосподарських угідь	Загальна площа, га	Класи земель за придатністю			
		Іа	Іб	ІІа	ІІб
рілля	2253,72	1340,77	762,64	150,31	
пасовище	210,79		29,95	34,92	145,92
Всього	2464,51	1340,77	792,59	185,23	145,92

Отже, практично для всіх земель сільськогосподарського призначення досить задовільні умови для вирощування сільськогосподарської продукції, однак економічні показники не можуть бути основними в аграрному виробництві, тому проводиться врахування екологічних показників, які всебічно характеризують землекористування. Організація території на основі врахування еколого-ландшафтних умов надають переваги звичайним методам організації території, так як вказують на цілковиту придатність землекористування до створення збалансованого землекористування.

При високих коефіцієнтах сільськогосподарського освоєння, розораності території знижується екологічна стабільність землекористування, що в подальшому негативно впливатиме і на економічні показники.

Для оцінки впливу складу угідь на екологічну стабільність території обчислюється коефіцієнт екологічної стабільності землекористування за

формулою:

$$K_{\text{ек.ст.}} = \frac{\sum K_i \times P_i}{\sum P_i} \quad (2.1)$$

де $K_{\text{ек.ст.}}$ - коефіцієнт екологічної стабільності землекористування,

K_i - коефіцієнт екологічної стабільності угідь,

P_i - площа і-го виду угідь.

Коефіцієнт антропогенного навантаження ($K_{\text{ант.нав.}}$) характеризує: наскільки великий вплив несе в собі діяльність людини на стан довкілля, в тому числі і на земельні ресурси. Даний коефіцієнт вираховується за формулою:

$$K_{\text{ант.нав.}} = \frac{\sum B_i \times P_i}{\sum P_i} \quad (2.2)$$

де $K_{\text{ант.нав.}}$ - коефіцієнт антропогенного навантаження,

B_i - бал угідь;

P_i - площа і-го виду угідь.

Таблиця 2.9

Розрахунок даних коефіцієнту екологічної стабільності та антропогенного навантаження існуючого стану використання земель

Вид угіддя	Коефіцієнт екологічної стабільності	Площа угідь, га	$K_i \times P_i$	Бал угіддя антропогенного навантаження	$B_i \times P_i$
Рілля	0,14	2253,72	315,5	4	9014,88
Лісосмуги	0,38	51,98	19,8	2	103,96
Пасовища	0,68	210,79	97,5	3	632,37
Під водоймами	0,79	8,30	6,7	2	16,6
Під болотами	0,79	113,81	90,0	2	227,62
Всього	0,20	2638,7	529,5	3,8	9995,43

$$K_{\text{ек.ст.}} = \frac{\sum K_i \times P_i}{\sum P_i} = \frac{529,5}{2638,7} = 0,20$$

$$K_{\text{ант. нав.}} = \frac{\sum B_i \times P_i}{\sum P_i} = \frac{9995,43}{2638,7} = 3,8$$

Отже, за розрахунками в таблиці 2.9 коефіцієнт екологічної стабільності землекористування становить 0,20, що свідчить про екологічно нестабільне землекористування, адже всі коефіцієнти, що нижчі 0,33 характеризують землекористування, як нестабільне, а в даних розрахунках коефіцієнт надзвичайно низький. Миколаївська область відноситься до нестабільних територій, адже середній коефіцієнт екологічної стабільності по Україні становить 0,68.

Коефіцієнт антропогенного навантаження теж в межах землекористування є незадовільним, бо становить 3,8, що вказує на високу напруженість на ґрунтовий покрив.

Пріоритетністю у використанні сільськогосподарських угідь повинна бути екологічна стійкість землекористування, яка залежить від складу і співвідношення сільськогосподарських угідь, інтенсивного або обмеженого використання ріллі, наявності лісових насаджень, чагарників і характеризується коефіцієнтом екологічної стійкості, який визначається за формулою:

$$K_{ec} = \frac{\sum S_i K_u K_{cp}}{S}, \quad (2.3)$$

де K_{ec} – коефіцієнт екологічної стійкості;

S_i – площа угідь, га;

K_u – коефіцієнт екологічної цінності земель;

K_{cp} – коефіцієнт екологічної стійкості рельєфу;

S – загальна площа землекористування, га.

Чим більший коефіцієнт, тим вища екологічна стійкість землекористування.

Якщо: $K_{ec} \geq 0.5$ – високий рівень стійкості с.г. підприємства;

$K_{ec} = 0.35 - 0.5$ – середній рівень стійкості с.г. підприємства;

$K_{ec} \leq 0.35$ – низький рівень екологічної стійкості.

Екологічний стан використання сільськогосподарських угідь характеризується балансом органічної речовини (гумусу) в процесі їх використання. Лише багаторічні трави, сінокоси і пасовища є накопичувачами гумусу в ґрунті. Екологічна ефективність використання земель характеризується їх продуктивністю (ц к.од./ га) та чистим доходом (прибутком), грн./га.

В таблиці 2.10 розраховано коефіцієнт екологічної стійкості території дослідження, який вказує на скільки високим є екологічний стан використання сільськогосподарських угідь і який прямо пропорційно залежить від площі екологічно стабілізуючих угідь в господарстві.

Таблиця 2. 10

Коефіцієнт екологічної стійкості ТОВ НТЦ «Лан»

№ п\п	Угіддя	Площа, га	Коефіцієнт		Розрахункова величина,
			K_c	K_{cp}	
1	Рілля	2253,72			
	0-1 ⁰	1305,00	0,2	1	261,0
	1-3 ⁰	822,12	0, 2	0,7	115,1
	3-5 ⁰	81,00	0,2	0,6	9, 7
	5-7 ⁰	-	0,2	0,4	-
2	Пасовища	210,79	0,8	0, 7	118,0
3	Лісонасадження	51,98	0,9	1	46,8
	Всього, S	2516,49			550,6

Таким чином, відповідно до розрахунків в таблиці 2.10 за формулою 2.3 стає зрозумілим, що коефіцієнт екологічної стійкості товариства не

відповідає нормам стійкого землекористування, він становить 0,22, отже відповідає самому низькому рівню екологічної стійкості, тому територія дослідження потребує зважених проектних рішень стосовно підвищення стійкості землекористування.

Розораність визначається за формулою:

$$K_{\text{роз.}} = \text{Робр.} / \text{Рзаг.} \times 100, \text{ де} \quad (2.4)$$

Робр. – площа оброблюваних земель, га;

Рзаг. – загальна площа землекористування, га

$$K_{\text{роз}} = 2253,72 : 2680,07 \times 100 = 84,1$$

Отже, аналіз екологічних показників території дослідження показує досить негативні їх значення через високу розораність та сільськогосподарську освоєність, не задовільні коефіцієнти екологічної стабільності та антропогенного навантаження. Також негативний вклад в стабільність землекористування вносить велика кількість відмежованих ділянок інших власників, які створюють недоліки землекористування, розділивши територію господарства на відокремлені ділянки.

Розділ III

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

3.1. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого–економічних чинників

Однією із причин, які викликали проблеми в сільськогосподарському землекористуванні стала трансформація земельних відносин до ринкового типу, яка пройшла без застосування ефективних механізмів реформування. В результаті виникла правова невизначеність регулювання земельних відносин, парцеляція земель сільськогосподарського призначення, деградація та забруднення ґрунтів, екологічно недопустиме співвідношення ріллі, недосконалість земельного законодавства та інфраструктури ринку земель сільськогосподарського призначення, відсутність робіт щодо раціонального використання та охорони земель.

Проведення певних етапів земельної реформи не забезпечують раціонального використання та охорони земель, а відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель не відповідає вимогам екологобезпечного землекористування. Через неправильне ведення сільського господарства, в деяких підприємствах прагнуть досягти виокмих економічних результатів, не дбаючи про збереження родючості ґрунтів, тому в результаті відбуваються виснаження ґрунтів, які швидко підпадають під ерозійні процеси.

Досягти ефективного використання земельних ресурсів можна лише маючи достовірну інформацію про якісний стан ґрунтів та рівень їх забруднення, тому необхідно визначати основні напрямки підвищення ефективності використання земельних ресурсів, оптимальні варіанти структури посівних площ, системи обробітку ґрунту, живлення та захисту

рослин.

Ефективне використання земельних ресурсів означає доцільне, обґрунтоване, раціональне, розумне використання, тобто соціально-економічну категорію відносин між людьми в процесі здійснення технологічних виробничих процесів, які пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції та сприяють відновленню родючості ґрунтів та збільшенню продуктивного потенціалу земельних ресурсів і їх використання в умовах високого рівня екологічності.

На рисунку 3.1 представлені основні шляхи щодо збереження раціонального використання та охорони земель, які розробляють і вдосконалюють вітчизняні науковці.

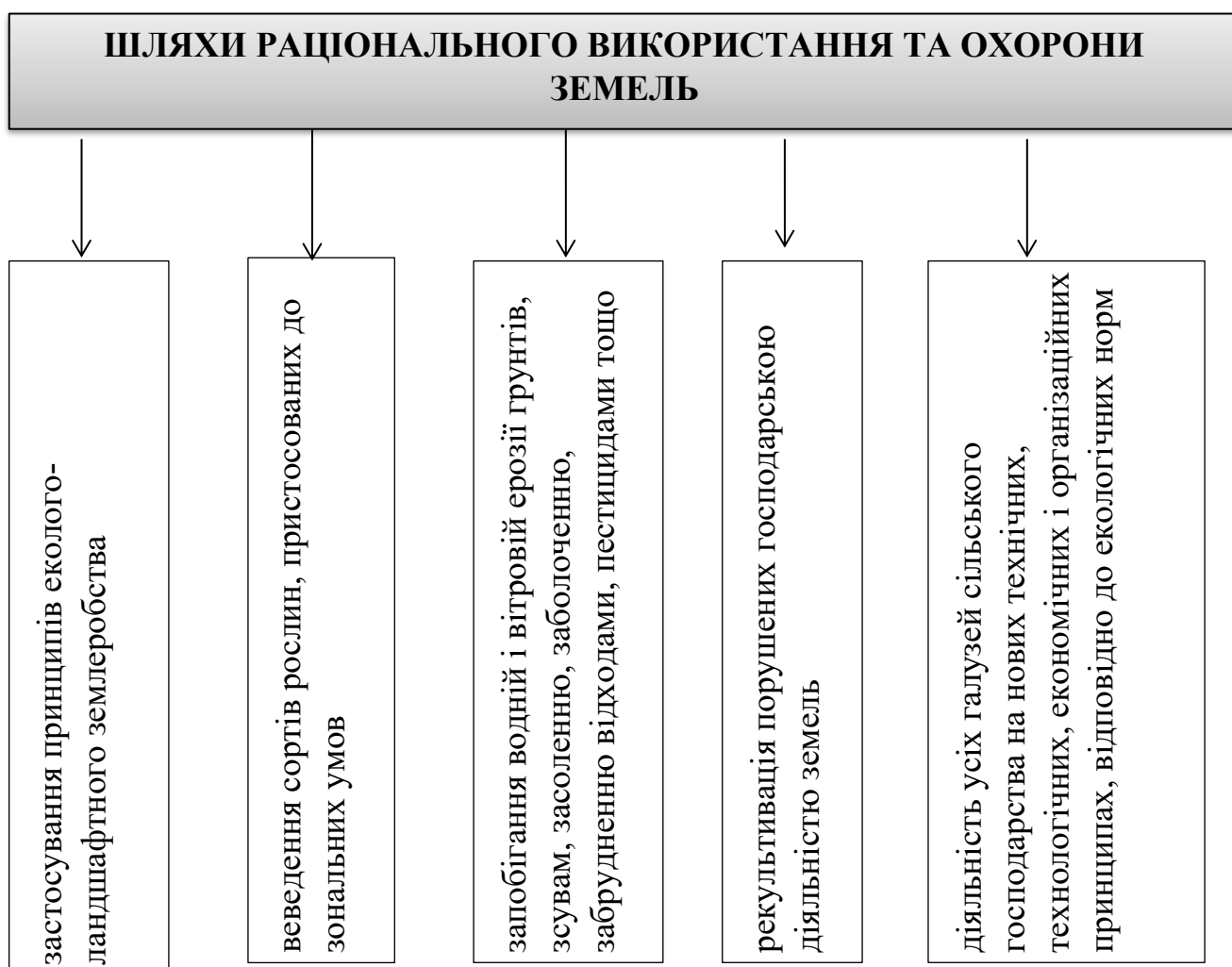

Рис. 3. 1 Шляхи раціонального використання та охорони земель

Завдяки ефективному використанню та охороні земель досягається економічно доцільний і екологічно безпечний рівень віддачі від одиниці земельних ресурсів, дотримується збалансованість та необхідний рівень вмісту поживних речовин в ґрунті, запроваджуються енерго-ощадні біологізовані та екологічно безпечні технології обробітку ґрунту і вирощування сільськогосподарських культур, запобігаються різні види ерозії тощо.

Ефективне використання земель сільськогосподарського призначення є першочерговим завданням держави та має бути спрямоване на захист прав землевласників та землекористувачів, на забезпечення раціонального використання земель всіх категорій, на охорону земель за допомогою адміністративного та економічного впливу, нормативно-правового забезпечення.

Екологічною складовою землекористування, виражену вимогою збереження вихідних властивостей сільськогосподарських угідь, як природного ресурсу, що визначаються встановленою в цих цілях системою кількісних та якісних показників, динаміку яких можна вважати вираженням оцінки раціонального їх використання можна вважати раціональністю використання землі.

Відношення отриманого ефекту (вираженого у натуральних та вартісних показниках) та площі з урахуванням якості та віддаленості земельної ділянки визначає економічний ефект від ефективного використання сільськогосподарських земель.

Через подвійність положення землі у сільському господарстві, тобто використання її з однієї сторони як природного компонента, а з другої – як основного засобу виробництва, викликають складність формуванні ефективної системи земельних відносин. Завдяки цьому виникають суперечливі завдання інтенсивного використання, як виробничої компоненти та збереження природного ресурсу і, як результат – порушення вимог раціонального використання земель, зменшення обсягів агрохімічної

меліорації земель та заходів щодо запобігання негативним явищам, які знижують родючість ґрунтів.

На рисунку 3.2 представлені два види робіт, пов'язаних з відновленням деградованих угідь.

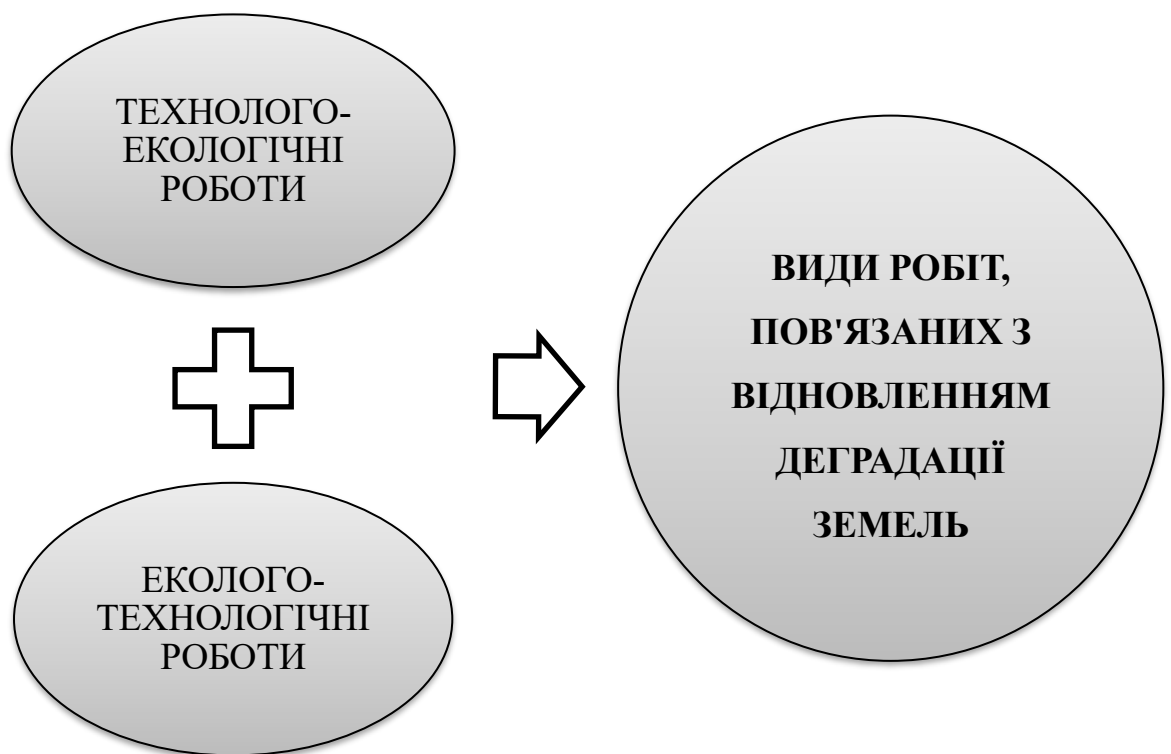

Рис. 3. 2 Роботи по відновленню деградованих угідь

Технологіко- екологічні роботи сприяють поліпшенню використання сільськогосподарських земель за допомогою дотримання сівозмін, мінімізації обробок, інесення органічних добрив, вапнування тощо.

Екологіко-технологічні роботи передбачають посадку лісозахисних насаджень в зоні вітрової ерозії, ліквідації ярів, усунення водної ерозії,

очищення водних об'єктів, осушення, збільшення вмісту гумусу.

Одним із джерел фінансування робіт з відновлення та посиленню продуктивної складової деградованих сільгоспугідь може стати їх застава.

Потрібно законодавчо закріпити відносно сільськогосподарських угідь, що перебувають у складі категорії земель сільськогосподарського призначення, як використовуваних неналежним чином, на основі наступних критеріїв:

- на ріллі не вирощують сільськогосподарські культури, обробка чистих і сидеральних парів не ведеться більше двох років поспіль;
- багаторічні трави містяться на одній ділянці більше трьох років поспіль;
- на сінокосах не ведуть косовицю трав більше двох років поспіль;
- на пасовищах худоба не пасуть більше двох років поспіль;
- ділянка природних кормових угідь заросла деревно-чагарниковою рослинністю на площі більше 20 % його загального розміру.

Таким чином, варто підкреслити, що підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення на основі раціональної системи землеробства можна досягти за умови наявності декількох факторів, які представлені на рисунку 3.3.

Крім цього вимагають оперативного вирішення питання загально-економічних перетворень, причому як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Їх вирішення можливе на основі реалізації наступних заходів організаційно-економічного характеру:

- уточнення спеціалізації сільськогосподарських організацій в залежності від їх зонального розташування;
- вдосконалення структури посівних площ, забезпечує збереження родючості ґрунтів і оптимальне співвідношення економічно вигідних (затребуваних на ринку) сільськогосподарських культур;
- здійснення постійного моніторингу земель.

Постійне збільшення продуктивної сили землі являється актуальною

проблемою державного значення, від успішного вирішення якої залежать темпи розвитку галузей народного господарства, рівень добробуту населення, економіка країни в цілому.

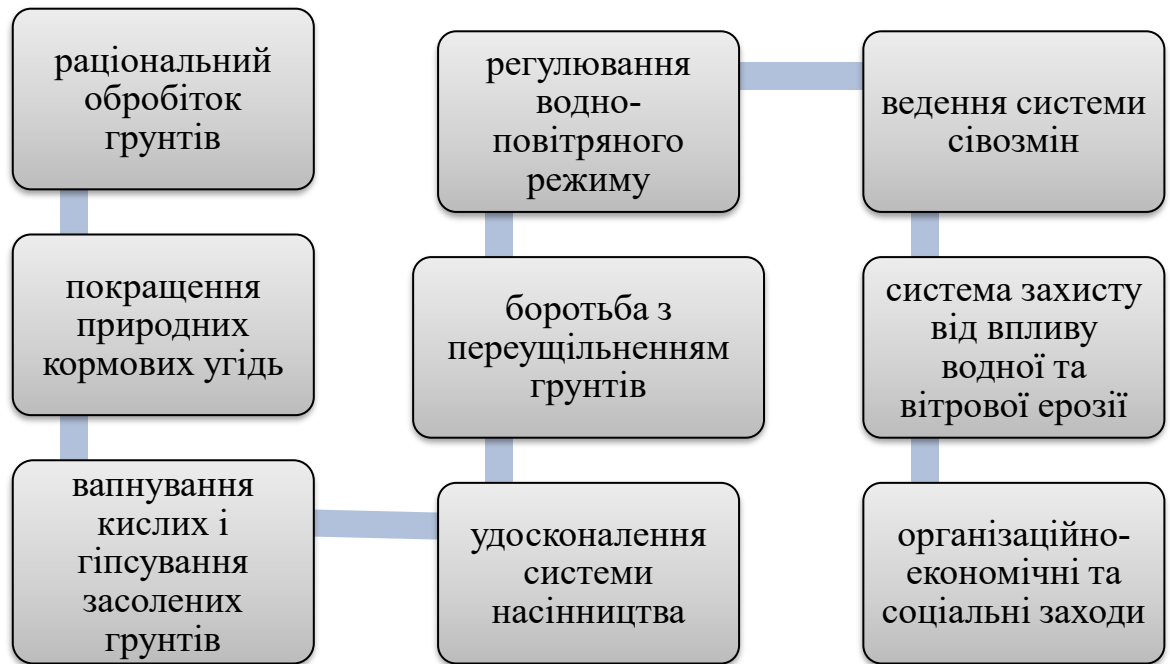

Рис. 3.3 Фактори підвищення ефективності використання земель

3.2 Формування просторової культури землекористування

Сучасний стан земель України не відповідає їхньому продуктивному потенціалу, вимогам раціонального природокористування [22]. Близько 92 % земельного фонду залучено до господарського обігу, внаслідок чого порушено екологічний стан довкілля та сільськогосподарських ландшафтів. Переважна частина земель піддається водній та вітровій ерозії, техногенному забрудненню, дегуміфікації, руйнуванню структури ґрунту.

Внаслідок певних негативних процесів має місце порушення

родючості ґрунтового покриву, що обумовлює падіння ефективності екологічного землекористування [41]. Надмірний вплив підприємницької діяльності суб'єктів господарювання на довкілля приводить до зниження продуктивності земельних ресурсів внаслідок втрати родючості ґрунтів через їх деградацію (ерозію, дефляцію, дегуміфікацію, ущільнення, підкислення, засолення, осолонцювання, перезволоження, заболочення, забруднення тощо).

Ефективність землекористування - економічна категорія, що відображує дію об'єктивних економічних та біологічних законів, що проявляються в зростанні результативності використання ресурсів землі. Економічна ефективність показує кінцевий результат використання земельних ресурсів як засобу праці, предмету праці. Економічна ефективність землекористування означає одержання максимальної кількості економічної вигоди при оптимальному використанні земельних площ, що забезпечує мінімізацію затрат коштів [17].

Суть ефективності використання землі полягає у знаходженні оптимуму між екологічним та економічним підходом до використання земель, коли підвищення економічної вигоди в землекористуванні відбуватиметься на основі раціонального використання, охорони і розширеного відтворення родючості ґрунтів.

Досягнення економічного ефекту не завжди паралельно тягне засобою досягнення екологічного результату, бо в більшості випадків досягнення економічного високого результату відбувається без досягнення екологічного ефекту. В цьому випадку загострюється екологічна проблема землекористування, втрачаються природні продуктивні властивості землі і утворюється нераціональне використання земельних ресурсів, а економічна вигода характеризується короткостроковістю.

При отриманні як економічної, так і екологічної вигоди землекористувачем, тоді в декілька разів зростає сумарна корисність землекористування, а раціональний підхід до землекористування створює

перспективну базу для отримання в майбутньому економічного ефекту.

Підвищення економічної ефективності землекористування передбачає мінімізацію негативних антропогенних впливів на земельні ресурси та створення сприятливих умов для відтворення потенціалу земельних ресурсів [17]. На рисунку 3.4 представлені чинники, які впливають на еколого-економічну ефективність землекористування.

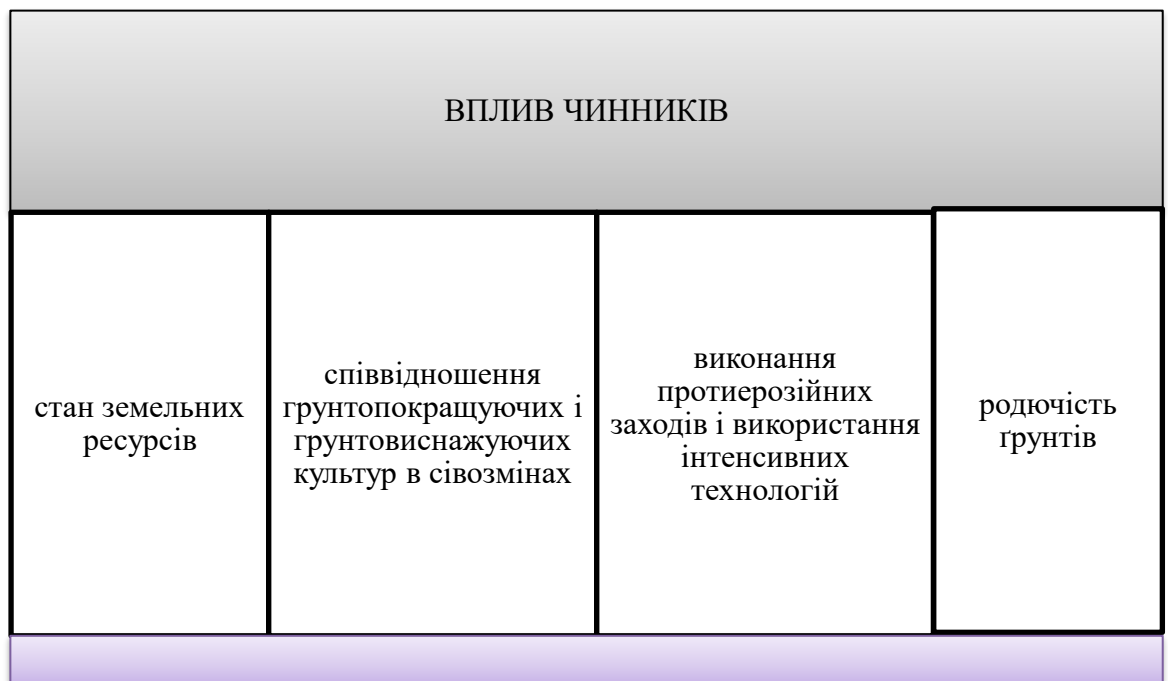

Рис. 3.4 Чинники, що впливають на еколого-економічну ефективність землекористування

Компроміс між екологічною безпекою і економічною доцільністю повинні стати основою раціональної системи землеробства, а загальнодержавною проблемою національної безпеки має стати питання відтворення родючості ґрунтів.

Одним із найважливіших загальнодержавних завдань в аграрній сфері є створення механізму формування сталого землекористування і на його основі – екологізації, охорони і захисту землі, як складової довкілля, збереження, примноження та відтворення її продуктивної сили як ресурсу.

Подолати екологічні проблеми можна завдяки впровадженню

регуляторів стимулюючого і компенсаційного характеру, а економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів потребує дотримання основних умов, які представлені на рисунку 3.5.

Рис. 3.5 Основні умови економічного механізму раціонального використання та охорони земель

Проблему еколого-економічного землекористування досліджують багато вітчизняних і зарубіжних вчених, які прийшли до висновку, що для вирішення цього питання необхідно працювати в трьох напрямках:

1. розв'язання проблеми еколого-економічної оцінки ведення землеробства;
2. визначення еколого-економічних втрат, викликаних нераціональним землекористуванням;
3. розробка пропозицій щодо відповідальності землекористувачів за відтворення або втрату родючості ґрунтів.

Економічна ефективність землекористування означає одержання максимальної кількості економічної вигоди з одиниці земельної площі при оптимальному використанні земельних площ, що забезпечує мінімізацію затрат коштів, в той час як екологічний напрям відтворення земельних ресурсів передбачає досягнення екологічної рівноваги між вирощуванням сільськогосподарських культур на інтенсивній основі з однієї сторони, та ступенем безпеки навколишнього середовища – з іншої. Необхідно надати пріоритет еколоого-економічній оцінці ефективності господарських виробничих процесів перед суто економічною їх ефективністю [26].

Екологічна ефективність – це екологічний стан агроєкосистеми, рівень родючості ґрунтів, який забезпечує високу урожайність сільськогосподарських культур, тому необхідно застосовувати заходи, які потребують введення в господарствах всіх форм науково обґрунтованих сівозмін, що відповідають сучасним умовам ведення землеробства. Сучасні сівозміни повинні виконувати роль безвитратного біологічного регулятора процесу відтворення родючості ґрунтів, поліпшення їх фітосанітарного, водного і поживного режимів. Також у всіх господарствах необхідно розробляти і впровадити науково- обґрунтовані структури посівних площ і сівозміни, які відповідають їх ґрунтово-кліматичним умовам, напрямку виробничої діяльності, територіальному розміщенню виробничих центрів, кон'юнктурі ринку на сільськогосподарську продукцію [26].

Еколоого-економічна ефективність – це економічна результативність комплексу заходів, які проводять з метою покращення земельних угідь, причому в ній відображені результати екологічних витрат на природоохоронні цілі з метою підвищення родючості ґрунтів і біологічного потенціалу сільськогосподарських культур.

Еколоого-економічна ефективність відображує ефективність витрат на ведення землеробства, що пов'язано дією на земельні та рослинні ресурси, з покращенням їх екологічного стану, тобто ефективністю економічних затрат.

Всі втрати родючості ґрунтів можна визначити за допомогою натуральних і вартісних показників, які екологічною і економічною складовою, бо характеризуються площею еродованих і забруднених ґрунтів, масою втраченого гумусу та вартість добрив, які необхідні на відновлення, площею засолених, кислих, підтоплених, заболочених, ущільнених угідь тощо.

Еколого-економічні втрати можна визначити за допомогою вирахування витрат на відновлення родючості, а також вартістю недоотриманої продукції. Отже, еколого-економічні збитки – це вартісні виміри наслідків негативного впливу на земельні ресурси, які проявляються через закислення ґрунтів, зменшення вмісту гумусу, фосфору тощо, рівня врожайності, прибутку від використання земель.

Розробка пропозицій щодо відповідальності землекористувачів за відновлення або навпаки втрату родючості ґрунтів передбачає економічне стимулювання їх, щоб підвищувати зацікавленість в процесі збереження та відтворення родючості ґрунтів і захисті земельних угідь від негативних наслідків нерозумної господарської діяльності. У випадку правильного використання земельних ресурсів з застосуванням ґрунтозахисних технологій, засобів механізації, хімізації і т.ін., рівень родючості ґрунтів може постійно підвищуватися [10].

Таким чином, економічний та екологічний ефекти в сфері землекористування досить тісно пов'язані між собою, що визначає необхідність розрахунку не економічної, а економіко-екологічної ефективності землекористування, бо вона є кінцевим результатом такого наряду використання земельних ресурсів, який приносить економічну вигоду та водночас забезпечує екологічно збалансоване використання землі. На рисунку 3.6 представлені основні проблеми еколого-економічного землекористування.

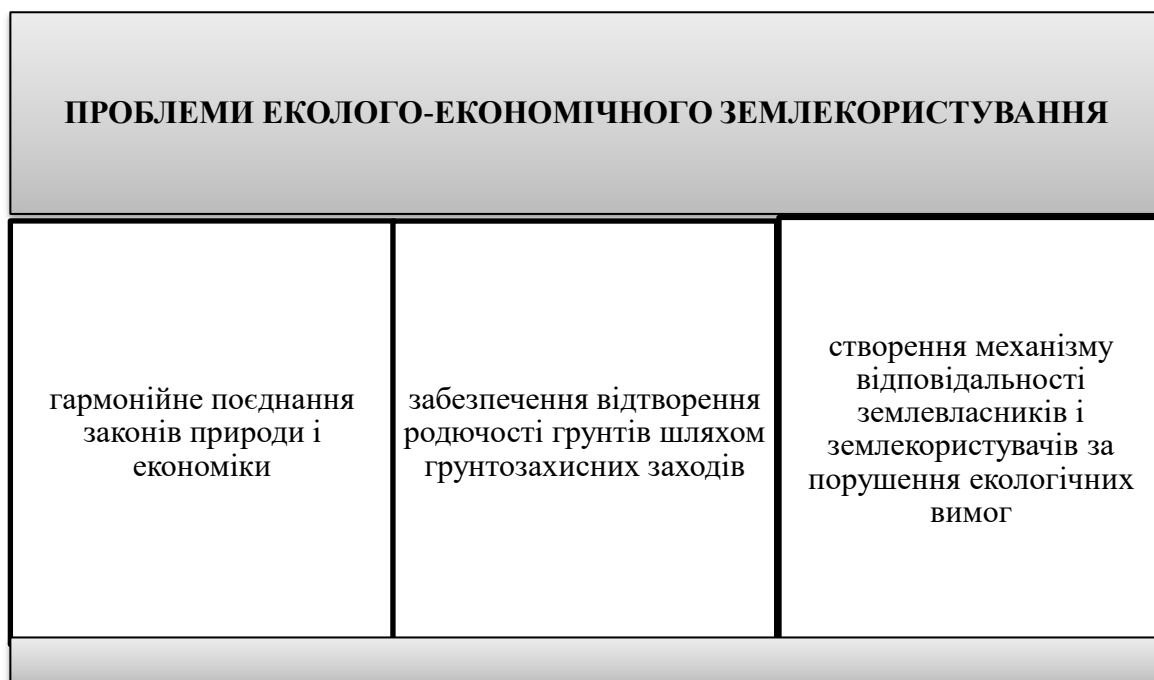

Рис. 3. 6 Проблеми еколого-економічного землекористування

Для збереження, відтворення, підвищення родючості ґрунтів та поліпшення екологічного стану навколишнього середовища потрібно здійснити екологізацію сільськогосподарських земель на рівні господарства. Шляхи досягнення цього процесу представлені на рисунку 3.7.

Рис. 3.7 Шляхи екологізації сільськогосподарських земель

Отже, перелічені вище напрями екологізації сприятимуть збереженню, відтворенню, підвищенню родючості ґрунтів та поліпшуватимуть екологічний стан довкілля.

Розв'язання питання екологізації землекористування є досить складним, адже потребує розробки загально державних програм охорони земель, посилення відповідальності землекористувачів і землевласників за недбальство в плані раціонального використання земель, стимулювання за поліпшення екологічного стану земель тощо.

Проблеми раціонального використання та охорони земель є актуальними і для досліджуваного нами землекористування, тому потребують спеціальних пропозицій.

Відповідно до національного плану дій у сфері раціонального землекористування передбачені заходи, представлені на рисунку 3.8.

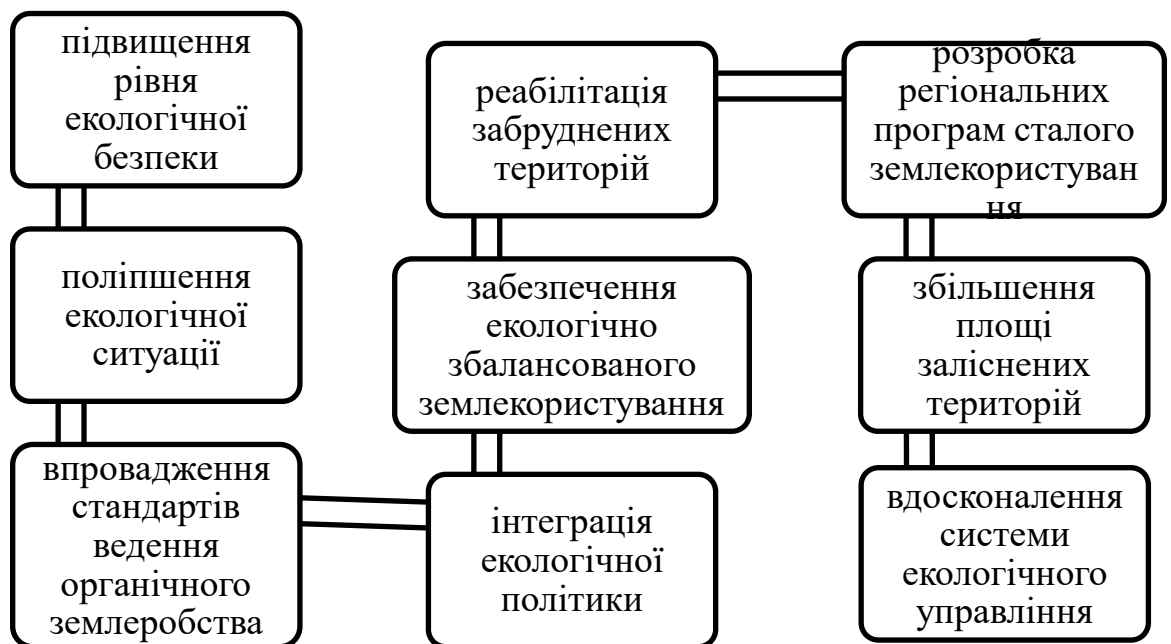

Рис. 3. 8 Заходи щодо створення раціонального землекористування

Питання раціоналізації використання сільськогосподарських земель на основі еколого- ландшафтних чинників є першочерговими і являються комплексом правових, екологічних, економічних і інституціональних методів, технологій і механізмів для забезпечення економічно ефективного і екологічно орієнтованого використання

сільськогосподарських земель, напрямки якої передбачені в таблиці 3.1 складеній відповідно до [5].

Таблиця 3.1

Стратегічні напрями екологізації землекористування

№ з/п	Стратегічні напрями	Шляхи досягнення цілей
1.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ	Розробка законодавчих документів "Про нормативи якісного стану ґрунтів", "Про збереження родючості ґрунтів" "Про визначення нормативів створення лісозахисних насаджень з урахуванням природних зон"
2.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ	Розроблення регіональних схем та програм розвитку екомережі, а також пілотних проектів землеустрою щодо впорядкування землеволодінь і землекористувань територій та об'єктів екомережі; Проведення ґрунтово-агрохімічного обстеження та агрохімічної паспортизації земельних ділянок сільськогосподарського призначення; Розроблення та впровадження сучасних екологічно безпечних, ландшафтно-адаптивних, ґрунтозахисних, енерго- та ресурсо-зберігаючих технологій щодо збалансованого використання, охорони і відновлення земель та ґрунтів, запобігання їх деградації Здійснення природно-сільськогосподарського, протиерозійного, еколого-економічного та інших видів районування земель з урахуванням наслідків змін клімату;
3.	АНАЛІТИЧНИЙ	Вивчення питання щодо визначення шляхів досягнення в Україні нейтрального рівня деградації земель відповідно до §206 підсумкового документа конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» «Майбутнє, якого ми прагнемо» та цілі №15 сталого розвитку, визначеної документом «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року», затвердженим резолюцією № 70/1 Генеральної асамблеї ООН від 25.09. 2015 Проведення аналізу використання ґрунтозахисних агротехнологій, зокрема традиційних та плоскорізного обробітку, у зонах дії водної і вітрової ерозії ґрунтів та розроблення плану заходів щодо їх ширшого застосування
4.	НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ	Науково-методичне забезпечення застосування ГІС-технологій та технологій дистанційного зондування Землі для вирішення питань боротьби з деградацією земель та опустелюванням Розміщення в засобах масової інформації матеріалів з питань охорони і раціонального використання земельних та інших природних ресурсів, боротьби з деградацією земель Розроблення стандартів освіти, які передбачають питання охорони й раціонального використання земельних ресурсів,

Отже, відповідно до Концепції сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року в країні буде здійснено оцінку впливу господарської діяльності на земельні ресурси, спрямовану на запобігання шкоди землі, забезпечення екологічної безпеки землекористування, охорони земель, у процесі прийняття рішень про провадження сільськогосподарської, лісгосподарської діяльності, яка може мати значний вплив на земельні угіддя, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [4].

3.3. Оптимізація використання земельних ресурсів

Темою дослідження передбачено внести істотні зміни в господарську діяльність і природокористування, щоб був врахований вплив природних і антропогенних чинників на агроєкологічний стан земель. Дане дослідження передбачає організацію землеустрою з урахуванням екологічних факторів.

Останніми роками в країні все більше уваги приділяється проблемі екологізації та створення сталого землеустрою, адже від раціонального використання землі залежить якість і кількість вирощеної сільськогосподарської продукції. Нова загальнодержавна політика екологізації землекористування передбачає зменшення площ орних земель, шляхом трансформації еродованих земель великої стрімкості схилів в кормові угіддя, заліснення тощо. З метою покращення стану земельних ресурсів потрібно пристосовувати свою життєдіяльність до вимог збереження природи та зупинити пристосування природи до свої потреб. Основні принципи даних перетворень представлені на рисунку 3.8.

Враховуючи стратегічні напрямки екологізації землекористування, можливо сформулювати стратегічний напрямок в екології землекористування у вигляді запобігання негативному впливу діяльності людини на стан земельних ресурсів і здійснення землекористування відповідно до екологічної безпеки.

Рис. 3.8 Принципи раціонального використання земель

Опрацювавши велику кількість наукових матеріал та на основі вивчених проблем раціонального землекористування ТОВ НТЦ «Лан» нами пропонується застосувати складові збалансованого розвитку території господарства, які представлені на рисунку 3.9.

СКЛАДОВІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ		
оптимізація сільськогосподарських землекористувань завдяки впровадженню новітніх підходів при впорядкуванні сівозмін	екологізація ресурсозберігаючих заходів татехнологій ведення сільськогосподарського виробництва для забезпечення збалансованого розвитку	системний підхід до використання земельних ресурсів з урахуванням екологічних, соціальних і економічних

Рис. 3.9 Складові збалансованого розвитку території, які необхідно враховувати при організації використання сільськогосподарських угідь

Тісний зв'язок сільського господарства з природно-кліматичними умовами зумовлює зональний характер його спеціалізації. Для кожної природної зони характерно певне сполучення галузей рослинництва і тваринництва, які доповнюють один одного і найбільше ефективно використовують місцеві природні умови.

Спеціалізація сільського господарства — це складний процес, що розвивається в різноманітних формах. Залежно від об'єкта спеціалізації розрізняють такі її три форми: територіальну, спеціалізацію аграрних підприємств і внутрішньогосподарську спеціалізацію.

Спеціалізація аграрних підприємств — це переважаюче виробництво в них відповідного виду продукції, для якого тут існують найсприятливіші природно-економічні умови. Ця форма спеціалізації розвиває і поглиблює територіальну спеціалізацію. Якщо в межах останньої можуть бути сприятливі умови для виробництва, скажімо, шести і більше видів продукції, то через внутрішньогосподарську диференціацію природно-економічного фактора в окремо взятому підприємстві можуть бути найкращі умови для виробництва лише частини видів продукції з усього їх переліку, притаманного для даної зони, мікрозони і т. д.

Склад і співвідношення угідь встановлюють з урахуванням організаційно - господарського стану господарства, його фінансово економічних можливостей, наявності трудових і матеріальних ресурсів.

Визначення оптимального складу угідь полягає у встановленні такого складу площ і розміщення угідь на перспективу, коли можливо створити необхідні умови для високопродуктивного використання землі, а також подальшого розвитку спеціалізації та концентрації виробництва.

Запропонований склад і співвідношення угідь, їх розміщення на території повинні відповідати таким вимогам:

1. Повне, раціональне, ефективне використання всіх земель у відповідності з їх природними властивостями;
2. Припинення ерозійних процесів та покращення агроландшафтів;

3. Забезпечення стійкої кормової бази для тваринництва;
4. Мінімальні затрати на трансформування і збереження сільськогосподарської продукції без суттєвих втрат;
5. Створення сприятливих умов для підвищення продуктивності праці і високопродуктивного використання машино - тракторних агрегатів;
6. Мінімальні капіталовкладення в освоєнні нових земель і підвищення інтенсивності використання земель, швидка їх окупність.

Вимоги щодо трансформації угідь:

1. Загальна площа сільськогосподарських угідь в результаті трансформації не повинна зменшуватись, окрім випадків, коли угіддя віддають під заліснення;
2. Загальна площа культурних угідь по проекту не повинна бути меншою, ніж на рік землеустрою;
3. Окупність затрат по трансформації угідь необхідно забезпечувати в установлені нормативні строки.

Впорядкування території сівозмін — одна з найважливіших складових частин проекту землевпорядкування території сільськогосподарського підприємства. Його основне завдання — створити найкращі умови для організації і проведення польових робіт, продуктивного використання сільськогосподарської техніки, впровадження ефективної системи землеробства. Воно проводиться з врахуванням конкретних природнокліматичних та економічних умов зони, регіону, господарства. Основним принципом впорядкування території сівозмін є комплексне розв'язання цих питань.

На території досліджуваного землекористування після передбачених видів трансформації земель, яка вносить певні зміну в склад і співвідношення земельних угідь, передбачено всю територію ріллі організувати в трьох сівозмінах: дві польові та кормова сівозміни, характеристика яких представлена в таблиці 3.2.

Характеристика полів запроектованих сівозмін

№ поля	№ ділянок	Площа ділянок, га	Площа поля, га	Кількість полів в сівозміні	Середній розмір поля
1 - польова					
I		108,37	108,37	7	103,94
II	1	86,43	93,49		
	2	1,56			
	3	5, 5			
III		111,7	111,7		
IV		111,71	111,71		
V	1	25, 33	104,5		
	2	67,09			
	3	12,08			
VI	1	71,45	97, 45		
	2	26			
VII		100,36	100, 36		
2 - польова					
I	1	16,08	110,8	7	104,77
	2	13, 3			
	3	22,31			
	4	59,11			
II		100	100,0		
III	1	74, 24	110,24		
	2	36			
IV		100	100,0		
V	1	4,3	99, 28		
	2	94,98			
VI	1	42, 7	107,7		
	2	65			
VII		105, 4	105,4		
Кормова					
I		108	108, 00	6	103,675
II		108	108, 00		
III		104,07	104,07		
IV		95,16	95,16		
V		100	100, 0		
VI	1	23,63	106,82		
	2	32,58			
	3	14,49			
	4	2,87			

	5	33,25			
--	---	-------	--	--	--

По передбачених сівозмiнах нами запропонована наступна схема чергування сiльськогосподарських культур, яка представлена в таблицi 3.3.

Таблиця 3.3

Схема чергування сiльськогосподарських культур

Типи сівозмiн	Роки ротацiї	Сiльськогосподарські культури
Польова 1	1	Чорний пар
	2	Озима пшениця
	3	Соя
	4	Кукурудза на зерно
	5	Гречка
	6	Озиме жито
	7	Соняшник
Польова 2	1	Горох
	2	Ярий ячмінь
	3	Гречка
	4	Озима пшениця
	5	Кукурудза на зерно
	6	Озимий ячмінь
	7	Ріпак
Кормова	1	Багаторічні трави на сіно
	2	Багаторічні трави на зелений корм
	3	Ярий ячмінь+ Просо
	4	Кукурудза на силос
	5	Кормові коренеплоди + гарбузи
	6	Овес з підсівом багаторічних трав

Таким чином, нами пропонується відповідно до спеціалізації господарства більшу частину ріллі використовувати в польових сівозмiнах для вирощування економічно вигідних сiльськогосподарських культур: озима пшениця, кукурудза на зерно, соняшник, ріпак, соя з обов'язковим урахуванням попередників, строків повернення культур на попереднє місце, умов вирощування тощо.

В таблиці 3.4 представлено структура посівних площ сiльськогосподарських культур, які будуть вирощуватись в польових сівозмiнах для того, щоб мати можливість прорахувати економічні

результати від вирощування певних культур. Кормова сівозміна призначена для вирощування рослинницької продукції на корм в тваринницькій галузі, тому економічні результати не визначаємо.

Таблиця 3.4

Структура посівних площ

Види культур	Площа		в тому числі по сівозмінах, га	
	га	%	польова 1	польова 2
Чорний пар	103,94	7,1	103,94	
Озима пшениця	208, 71	14,3	103,94	104,77
Соя	103,94	7,1	103,94	
Кукурудза на зерно	208,71	14,3	103,94	104,77
Гречка	208,71	14,3	103,94	104,77
Озиме жито	103,94	7,1	103,94	
Соняшник	103,94	7,1	103,94	
Горох	104,77	7,2		104,77
Ярий ячмінь	104,77	7,2		104, 77
Озимий ячмінь	104,77	7,2		104,77
Ріпак	104,77	7,2		104,77
Всього	1461,0	100,0	727,58	733,42

Враховуючи структуру посівних площ сільськогосподарських культур маємо можливість врахувати економічні показники від реалізації продукції рослинництва, результати якої занесені до таблиці 3.6, попередньо визначивши кількість вирощеної продукції (таблиця 3.5).

Також враховуються екологічні показники по передбаченим змінам в складі земельних угідь та завдяки правильно запроєктованим організаційним заходам щодо раціонального використання та охорони земель.

Таблиця 3.5

Вихід валової продукції рослинництва

№ п/п	Види культур	Площа, га	Середня врожайність ц/га	Валовий вихід, ц	Ціна реалізації, грн/ц	Вартість всієї продукції, грн
1	Озима пшениця	208,71	47, 0	9809,0	750,0	7 356 750,0
2	Ярий ячмінь	104,77	37,0	3877,0	700,0	2 713 900,0
3	Кукурудза на зерно	208,71	60,0	12523,0	890, 0	11 145 470,0
4	Озиме жито	103,94	35,0	3638,0	680,0	2 473 840,0
5	Гречка	208,71	10,0	2128,0	2500,0	5 320 000,0
6	Соняшник	103,94	23,0	2288,0	1200,0	2 745 600,0
7	Горох	104,77	35,0	3667,0	600,0	2 200 200,0
8	Ріпак	104,77	24,0	2515,0	970,0	2 439 550,0
9	Соя	103,94	20,0	2088,0	1100,0	2 296 800,0
10	Озимий ячмінь	104,77	38,0	3980, 0	720,0	2 865 600,0
Всього		1357,03				41 557 710,0

Таблиця 3.6

Розрахунок прибутку від виробництва сільськогосподарської продукції

№	Назва культури	Валовий вихід, т	Собівартість необхідна для виробництва продукції (С), грн.		Вартість реалізації продукції (Вреаліз.), грн.		Прибуток від виробництва продукції (П) грн.
			за одиницю	всього грн.	за одиницю	всього грн.	
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Озима пшениця	980,90	2500,0	2 452 250,0	7500,0	7 356 750,0	4 904 500,0
3	Ячмінь ярий	387,70	2100,0	814 170,0	7000,0	2 713 900, 0	1 899 730,0
4	Соя	208,80	3200,0	668 160,0	11000,0	2 296 800,0	1 628 640,0
5	Горох	366,70	2000,0	733 400,0	6000,0	2 200 200,0	1 466 800, 0
6	Кукурудза на зерно	1252,30	3200,0	4007360,0	8900,0	11 145 470,0	7 138 110,0
7	Озимий ячмінь	398,00	1900,0	756 200,0	6800,0	2 865 600,0	2 109 400,0
8	Ріпак	251,50	4600,0	1 156 900,0	9700,0	2 439 550, 0	1 282 650,0
9	Гречка	212,80	5000,0	1 064 000, 0	25000,0	5 320 000,0	4 256 000,0
10	Соняшник	228, 80	3700,0	846 560,0	12000, 0	2 745 600,0	1 899 040,0
11	Озиме жито	363,80	2000,0	727 600,0	6800,0	2 473 840,0	1746 240,0
	Всього	4651,3		13 226 600,0		41 557 710,0	28 331 110, 0
	Прибуток від 1 т продукції рослинництва						6 091,0

Отже, за результатами економічних розрахунків можна зробити висновок, що господарство матиме досить високий економічний ефект від впровадження всіх рекомендованих заходів.

Такоже економічний ефект має велику залежність від рівня екологічного ефекту, тому нами прораховувались екологічні показники, відповідно до проведених заходів трансформації. В таблиці 3.7 представлені розрахунки по екологічним коефіцієнтам на площу після трансформації.

Розрахунок даних коефіцієнту екологічної стабільності та антропогенного навантаження по проекту

Вид угіддя	Коефіцієнт екологічної стабільності	Площа угідь, га	Кі*Рі	Бал угіддя антропогенного навантаження	Бі*Рі
Рілля	0,14	2372,61	332,17	4	9490,4
Лісосмуги	0,38	77,87	29,60	2	155,74
Під водоймами	0,79	8,30	6,7	2	16,6
Пасовища	0,68	210,79	97,5	3	632,37
Болото	0, 79	113,81	90,0	2	227, 62
Всього	0,22	2683,38	555, 97	3,8	10522,73

Розораність в господарстві становить 83 %, коефіцієнти екологічної стабільності та антропогенного навантаження не змінились, однак дуже важливим заходом із удосконалення структури землеволодіння є консолідація земель, яка передбачена проектними пропозиціями.

Консолідація земель є тим комплексом заходів із землеустрою, які « полягають у зміні меж та угідь земельних ділянок, формуванні нових земельних ділянок, припиненні існування існуючих земельних ділянок з метою уникнення черезсмужжя та забезпечення сталого розвитку землекористування».

5 грудня 2023 року Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки сільського господарства через консолідацію земель». В даному проекті Закону передбачено демократичний механізм консолідації земель та впровадження правових дієвих інструментів для захисту інтересів землевласників, а також передбачено механізм відшкодування можливих збитків для власників землі.

Консолідація земель не являється лише перерозподілом земельних ділянок з метою ліквідації наслідків земельної роздрібленості, це є інтегрована система заходів з організації території землекористувань завдяки об'єднанню відокремлених ділянок у компактні масиви та здійснення природоохоронних заходів і поліпшення агроформувань. На рисунку 3.10 представлено основні способи проведення консолідації земель та їх значення.

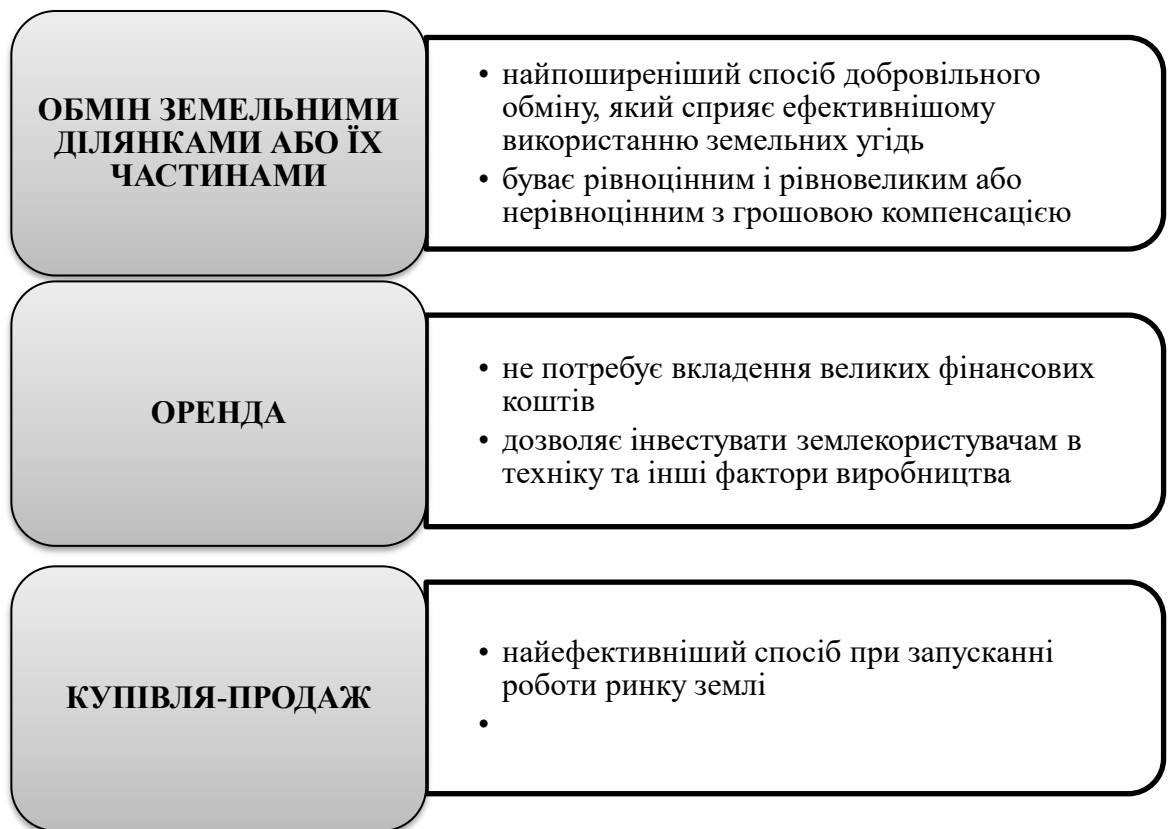

Рис. 3.10 Способи проведення консолідації земель

Проаналізувавши наявність в країні доволі розповсюдженого процесу парцеляції земель, можна зробити висновок, що сучасний стан використання земель сільськогосподарського призначення характеризується фрагментацією (парцеляцією) власності на землю та парцеляцією землекористувань. Не винятком також є і досліджуване землекористування. Але запропоновані заходи цілком сприятливі для раціонального

використання та охорони земель і допоможуть створити стале землекористування.

Під сталим розвитком передбачається модель соціально-економічного розвитку території, яка характеризується активною екологічною політикою та низьким рівнем втручання в природне середовище, з метою найкращого його збереження. В таблиці 3.8 представлена інформація стосовно порівняльних даних землекористування на початок дослідження і по проектним рішенням.

Таблиця 3.8

Порівняльна експлікація земель ТОВ НТЦ «Лан»

Назва угідь	Площа до трансформації	Площа після трансформації
Всього сільськогосподарських земель у т.ч.	2551,56	2551,56
Сільськогосподарські угіддя, у т.ч.	2464,51	2438,62
рілля	2253,72	2372,61
пасовища	210,79	210,79
Не сільськогосподарські угіддя у т.ч.	87, 05	112,94
під господарськими будівлями і дворами	14,91	14,91
під господарськими шляхами і прогонами	20,16	20,16
під лісосмугами	51,98	77,87
Всього несільськогосподарських земель у т.ч.	128,51	128,51
під водоймами	8,30	8, 30
землі транспорту, зв'язку	6,40	6, 40
під болотами	113,81	113,81
Всього земель в межах плану	2680,07	2824,85

Формування землекористувань сільськогосподарських підприємств повинно здійснюватися на основі:

- існуючої земельно-ресурсної бази;
- поселенської мережі;
- регіональних особливостей розвитку продуктивних сил;
- заходів, спрямованих на екологічну стабілізацію довкілля;
- врахування розмірів залучених капіталів у сільськогосподарське виробництво;
- юридичного та наукового забезпечення землеустрою;
- екологічного імперативу;
- соціальної направленості.

Сучасний землеустрій поки що не в змозі забезпечити основну технологічну функцію – пристосування організації територій для прогресивних технологій у землеробстві. В організаційно-економічному відношенні існує загроза парцеляції, відмова від сівозмін, скорочення площ під паром, перехід до монокультурної системи землеробства, повсюдне розорювання навіть ерозійно небезпечних земель. Наслідком цього може бути втрата не тільки економічної, але навіть природної родючості ґрунтів, які створювались віками, розвиток пилових бур та засмічення водних джерел тощо.

У даний час особливо актуальним є питання вироблення чіткої державної політики щодо земель сільськогосподарського призначення, основних напрямів та механізмів удосконалення регулювання земельних відносин у сільському господарстві, впорядкування землекористування.

Для вдосконалення системи землекористування крупних агроформувань, а також підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення потрібно проводити індивідуальну і групову консолідацію земель сільськогосподарського призначення через добровільний обмін земельних часток (паїв) з метою просторової оптимізації території землекористування.

Питання забезпечення охорони земель, підвищення родючості ґрунтів та екологічної безпеки сільських територій необхідно вирішувати завдяки здійсненню комплексу заходів, відповідно до проектів землеустрою, які необхідно ввести для обов'язкової розробки для всіх землекористувачів на законодавчому рівні.

ВИСНОВОК

Кваліфікаційною роботою передбачено здійснити аналіз результатів застосування методів і способів раціонального і екологічно безпечного використання земель та залучення способів стимулювання діяльності землевласників і землекористувачів.

Завданням кваліфікаційної роботи було передбачено оцінити всі проблеми, які виникають в господарстві на шляху до створення еколого-безпечного землекористування.

Об'єктом дослідження обрано товариство з обмеженою відповідальністю науково-технологічний центр «Лан», яке розташоване в Доманівській селищній раді Вознесенського району Миколаївської області.

Першочергово було вивчено і проаналізовано багато законодавчих документів та наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених.

Обстеження природно- кліматичних умов проводилось за результатами метеорологічних досліджень Вознесенської метеорологічної станції і характеризує район дослідження, як перший (північний) район з теплим, посушливим кліматом, малодощовим літом та короткою малосніжною зимою.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Лан» на аграрному ринку з 1997 року і спеціалізується на різних видах діяльності: вирощування зернових, технічних культур, відгодівля свиней, кіз, овець, коней.

Аналіз статистичних даних показав, що перелік сільськогосподарських культур в господарстві невеликий, часто вирощуються на полях монокультури, а також велику проблему створюють вкраплені земельні ділянки сторонніх землекористувачів, які не надають в оренду свої земельні ділянки. Ця проблема є досить значущою, адже парцеляція земель створює черезсмужжя і затрудняє обробіток великих земельних ділянок, які займають більшу частину землекористування.

Було обстежено рельєф території землекористування, ґрунтовий

покрив та складені картограми стрімкості схилів і еродованості земель, а також на цих матеріалах побудована картограма агротехнологічної придатності.

Розрахунок екологічних показників здійснювався на існуючий стан території, а потім і на проектний план, з якого можна зробити висновок, що після трансформації земель суттєвого покращення екологічних показників не відбулося, однак завдяки консолідації земель, яка передбачає включення до складу землекористування земельних ділянок сторонніх землекористувачів, які можна отримати різними способами: за допомогою купівлі, оренди або обміну.

На сформованій проектній площі землекористування передбачено закладання нових ділянок лісозахисних насаджень, на всій території ріллі запроваджено дві польові та одну кормову сівозміну.

Врахувавши всі рекомендовані пропозиції стосовно раціонального використання та охорони земель можна досягти сталого землекористування.

Визначена мета кваліфікаційної роботи досягнена повністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богіра М. Порушення охорони ландшафтів – причини й результати. *Землевпорядний вісник*. 2008. № 1. С. 47–50.
2. Бутенко Є. В., Касянчук В. В. Еколого-економічна оптимізація сільськогосподарських землекористувань на регіональному рівні. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. № 1-2'2016. С. 92-100.
3. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ekolog_polit-a2271.pdf. (Дата звернення 02.11.2023).
4. Висоцький Т. Об'єднані територіальні громади є ключовим елементом земельних відносин. *Інформаційно-аналітичний портал АПК України*. 11 вересня 2020. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/obyednani-teritorialni-gromadi-ye-klyuchovim-elementom-zemelnih-vidnosin-taras-visockij>.
4. Гнаткович О.Д. Економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 128–130.
5. Греков Л.Д., Юрченко А.Д., Мірошніченко А.М. Економічне стимулювання раціонального використання земель. *Землевпорядний вісник*. 2008. № 1. С. 34–38.
6. Гуторов О.І. Проблеми сталого землекористування у сільському господарстві: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: ХНАУ, 2010. 405 с.
7. Добряк Д. С., Канаш О.П., Бабміндра Д.І, Розумний І.А. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. К.: Урожай, 2009. 464 с.
8. Добряк Д.С., Будзяк В.М, Будзяк О.С. Ефективність екологічнобезпечного землекористування в Україні в ринкових умовах.

Економіка України. 2013. № 7 (620). С. 63-94.

9. Добряк Д. С., Тихонов А.Г. Гребенюк Н.В. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві : монографія К. : Урожай, 2004. 134 с.

10. Добряк Д. Сучасний стан земельної реформи та перспективи розвитку земельних відносин в Україні. *Землевпорядний вісник*. 2015. № 4. С. 2—4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zv_2015_4_2

11. Добряк В.К., Бабміндра Д.І. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах. К.: Урожай. 2006. 336

12. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>, від 23.05.2017.

13. Заставнюк Л. І., Зигрій О. В. Організаційно-економічні засади формування системи раціонального використання і охорони земельних ресурсів у агроформуваннях ринкового типу. *Інноваційна економіка*. 2015. №2. С. 128-133.

14. Іванов Ю.Б., Серова І.А. Екологічні аспекти розвитку ринкових відносин. Теоретичні та прикладні питання економіки. *Збірник наукових праць. Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2010. Вип. 19. С. 241-245.

15. Іванюк Б.Д, Панасюк О.П. Організація землеустрою з урахуванням екологічних чинників. *Збірник ОДАУ III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти»*. ОДАУ. 9-10.11.23.

16. Екологічні проблеми сучасного землекористування URL: <http://geoknigi.com/book view.php> (дата звернення 04.12.2023).

17. Канаш О. П., Мартин А. Г. Принципові аспекти визначення оптимальних співвідношень земельних угідь. *Землеустрій і кадастр*. 2009. № 1. С. 18-21.

18. Кілочко В.М. Земельна реформа і необхідність консолідації земель у сільському господарстві. *Землеустрій і кадастр*. 2009. №2. С.18-20.

19. Краснолуцький О., Федорова Ю. Здійснення землеустрою на сучасному етапі розвитку земельних відносин. *Землевпорядний вісник*. 2014. № 4. С. 2—6.
20. Коритник В. М. Удосконалення економічного механізму ефективного використання земельних ресурсів. *Економіка АПК*. 2006. № 9. С. 87-88.
21. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти. *Землеустрій і кадастр*. 2008 № 1 с. 52-59
22. Кошкалда І.В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання. *АгроІнКом*. 2011. №10 С. 38.
23. Лазеба Є. С. Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення 09.12.2023).
24. Макарова В.В. Ефективність використання земельних угідь сільськогосподарськими підприємствами. *Економічний простір: зб. наук. пр.* 2011. № 52/1. С. 284-290.
25. Мельничук Л. С. Проблеми сталого та раціонального землекористування в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С. 910-914.
26. Нагірняк Т. Б., Грабовський Р. С., Грицина М. Р. Еколого-економічні аспекти раціонального використання і охорони земельних ресурсів в Україні. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького*. 2017, т. 19, № 79. С. 111-116.
27. Паньків З. Екологічні проблеми землекористування в Україні. URL: <http://geoknigi.com> (дата звернення 10.11.2023)
28. Панасюк О.П. Вплив парцеляції земель на формування сталих сільськогосподарських підприємств. *Збірник ОДАУ III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти»*. ОДАУ. 9-10.11.23.

29. Попов А.С. Фрагментація земель сільськогосподарського призначення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №10. 2016. С. 642-647.

30. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. №2268-IX. Дата оновлення 10.12.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>. (дата звернення 11.11.2023).

31. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. №962-ІУ. Дата оновлення 09.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-14>. (дата звернення 12.11.2023).

32. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25.06.1991 р. №1264-ХІІ зі змінами від 09.07.2018 р. № 3180-ХІІ. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-14>. (дата звернення 09.12.2023).

33. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-IV>. (дата звернення 10.10.2023).

34. Про затвердження Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 2714-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. 29 квітня. № 82

35. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. №1264-ХІІ зі змінами від 09.07.2018 р. № 3180-ХІІ. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-14>. (дата звернення 01.11.2023).

36. Про Загальнодержавну програму збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 20.08.2003 N 280 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-10>. (дата звернення 30.10.2023).

37. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-IV>. (дата звернення 31.10.2023).

38. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України № 2354-VIII

від 09.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>. (дата звернення 02.11.2023).

39. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України №552-IX від 31.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20>. (дата звернення 30.10.2023).

40. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 45. 5 листопада. С. 184 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-IX>. (дата звернення 30.10.2023).

41. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 р. № 70-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022>. (дата звернення 30.10.2023).

40. Степенко О. В. Екологічні основи раціонального використання земель сільськогосподарського призначення URL: <http://economics-ofnature.net/uploads/arhiv/2013/Stepenko.pdf> (дата звернення 10.11.2023).

42. Третяк А.М. Основні напрями змін та удосконалення державної земельної політики в Україні. URL: https://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_yourmal/NSD107_ukr_6.pdf. (Дата звернення 30.10.2023).

43. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А. Земельна реформа в Україні: оцінка результатів у контексті якості життя і безпеки населення. *Землевпорядний вісник*. 2018. №11. С. 28—33.

44. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А., Поліщук А.С. Міфи та ризики закону України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення. *Агросвіт*. № 11, 2020. С. 35—41.

45. Ходаківська О.В. Земельні відносини у сільському господарстві: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Землевпорядний вісник*. 2015. № 7. С. 18—22.